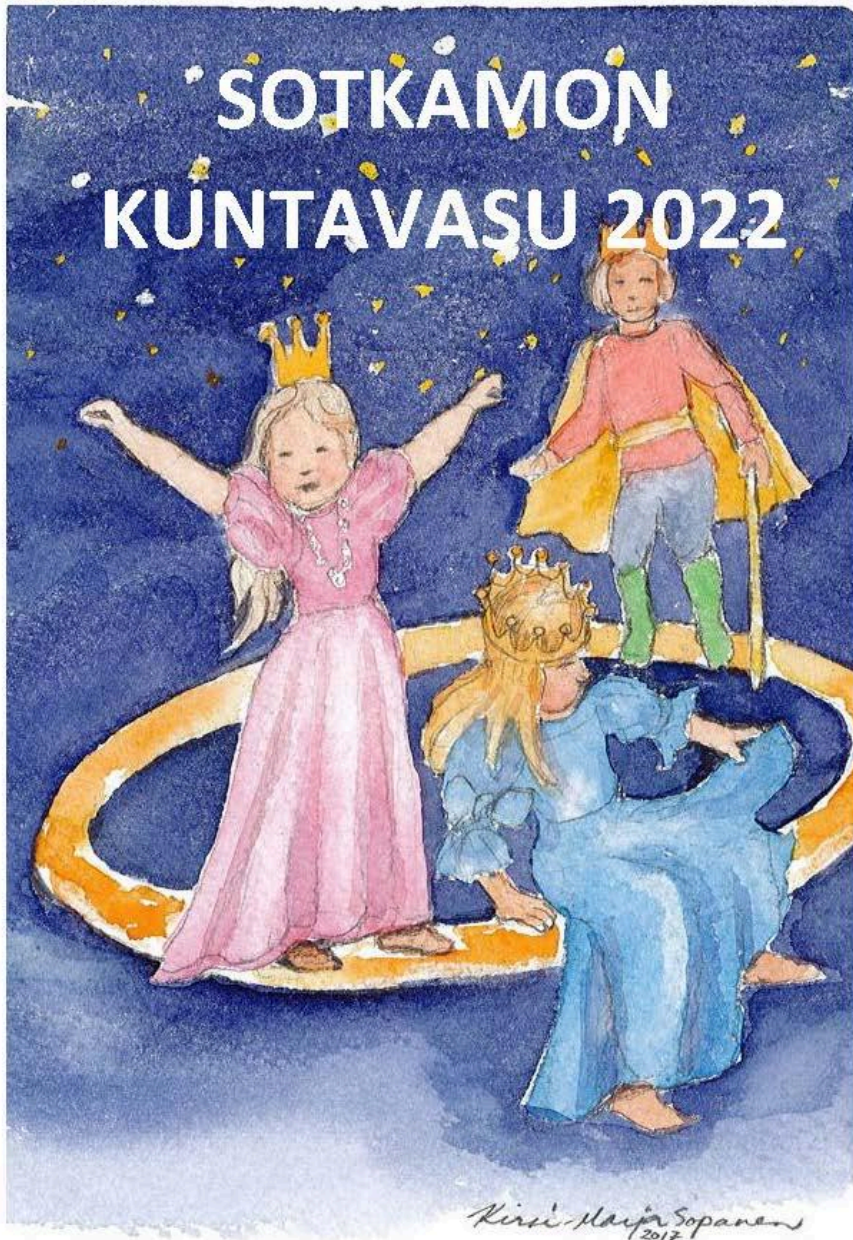

**Sotkamon
varhaiskasvatussuunnitelma
2022**

SOTKÄMON
KUNTAVAŠU 2022

Nimi	Sotkamon varhaiskasvatussuunnitelma 2022
Kunta	Sotkamo
Hyväksymispäivämäärä	11.8.2022
Pdf luotu	14.6.2023

SISÄLTÖ

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat.	1
1.1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus.	1
1.2. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma.	2
1.3. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma.	3
1.4. Paikallisesti päätettävät asiat.	5
1.4.1. Sotkamo.	5
2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet.	8
2.1. Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat veloitteet.	8
2.1.1. Sotkamo.	10
2.2. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot.	11
2.2.1. Sotkamo.	12
2.3. Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua.	13
2.3.1. Sotkamo.	13
2.4. Arvoperusta.	14
2.4.1. Sotkamossa eletään ihmisiksi.	15
2.5. Oppimiskäsitys.	19
2.5.1. Sotkamossa ei oppi ojjaan kaaja.	20
2.6. Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus.	20
2.6.1. Sotkamolaenen kokopäeväpetakokiikka.	21
2.7. Laaja-alainen osaaminen.	21
2.7.1. Ajattelu ja oppiminen.	22
Näenhän sen pittää ollakki.	22
2.7.2. Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu.	22
Kasvua omaksi itekseen.	23
2.7.3. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot.	23
Tolokusti alusta asti.	23
2.7.4. Monilukutaito.	23
Näkökulumoo luajentamassa.	24
2.7.5. Digitaalinen osaaminen.	24
Sotkamo.	25
2.7.6. Osallistuminen ja vaikuttaminen.	25
Tunttuu mukavalta kun suapi ottoo ossoo asijoihin.	25
3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri.	26
3.1. Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet.	27

3.1.1. Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä.	28
3.1.2. Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö.	29
3.1.3. Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.	29
3.1.4. Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus.	30
3.1.5. Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa.	30
3.2. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt.	30
3.2.1. Tiällä meillä kaikilla pitää hyvä olla.	31
3.3. Yhteistyö varhaiskasvatuksessa.	33
3.3.1. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö.	33
Sotkamolaista yhteistyötä huoltajien kanssa.	34
3.3.2. Yhteistyö eri tahojen kanssa.	35
Monialaisella yhteistyöllä yhteiseen hyvään.	36
4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen.	40
4.1. Pedagogisen toiminnan viitekehys.	40
4.2. Pedagoginen dokumentointi.	41
4.2.1. Missä mennään, mitä tehdään ja miten?.	41
4.3. Monipuoliset työtavat.	42
4.3.1. Monipuoliset työtavat Sotkamossa.	42
4.4. Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä.	42
4.4.1. Sotkamossa leikittäään.	43
4.5. Oppimisen alueet.	44
4.5.1. Kielten rikas maailma.	44
Yleiskielellä ja Sotkamon murteella.	46
4.5.2. Ilmaisun monet muodot.	47
Sotkamossa toteutettavaa musiikkikasvatusta.	48
Kuvallinen ilmaisu.	48
Käsityöllinen ilmaisu.	49
Sanallinen ja kehollinen ilmaisu.	49
4.5.3. Minä ja meidän yhteisömme.	49
Minnoon sotkamolaine.	50
4.5.4. Tutkin ja toimin ympäristössäni.	51
Tuu kato, mitä me löyvettiin!.	52
4.5.5. Kasvan, liikun ja kehityn.	54
Kasvaa hujahan, liikahan ja topakoijun Sotkamossa.	54
Liikuntakasvatus.	55
Ruokakasvatus.	55
Terveys ja turvallisuus.	56

4.6. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia.	56
4.6.1. Kaksikielinen varhaiskasvatus.	57
5. Lapsen tuki.	59
5.1. Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut.	59
5.2. Yhteistyö tuen aikana.	60
5.2.1. Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö.	60
5.2.2. Monialainen yhteistyö.	61
5.3. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa.	61
5.3.1. Yleinen tuki.	62
5.3.2. Tehostettu tuki.	62
5.3.3. Erityinen tuki.	62
5.3.4. Tuen muodot.	63
5.4. Lapsen tuen arviointi.	64
5.5. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana.	64
5.6. Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista.	66
5.7. Paikallisesti päätettävät asiat.	67
5.7.1. Sotkamolaesta aekasta tukkee.	67
6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus.	77
7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa.	78
7.1. Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen.	78
7.2. Paikallisesti päätettävät asiat.	79
7.2.1. Toeminnan arviointi ja ejistäminen Sotkamon varhaiskasvatuksessa.	79

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatustilain¹ perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatustilain, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki², on osa varhaiskasvatusta. Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti³. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys⁴. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Tämä perusteasiakirja on laadittu inklusiivisuuden periaatteiden mukaisesti, joita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvuille, kehitykselle ja oppimiselle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista.

1.1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka⁵.

1 Varhaiskasvatustilain (540/2018)

2 Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)

3 Varhaiskasvatustilain 3 §

4 HE 148/2021 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatustilain muuttamisesta, s. 30–31

5 Varhaiskasvatustilain 2 §

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä⁶.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti päätettäviä asioita, jotka ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista ja varhaiskasvatuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selvittää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan **varhaiskasvatuksen järjestäjällä** kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa⁷. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoittaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee laatia ja hyväksyä valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman laatimisvelvoite koskee myös kunnan hankkimaa avointa varhaiskasvatustoimintaa ja kunnan valvomaa yksityistä lasten päiväkotitoimintaa tai yksityistä perhepäivähoitoa. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan laatia kaikkia toimintamuotoja koskevaksi (päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta) tai kullekin toimintamuodolle erikseen. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat sopia järjestäjärajat ylittävästä yhteistyöstä varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä⁸.

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Suunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikalliset suunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta ne eivät voi sulkea pois mitään lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä.

Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon muut paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma⁹
- kotoutumissuunnitelma¹⁰
- yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma¹¹.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstölle, huoltajille sekä lapsille annetaan mahdollisuus osallistua paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen¹².

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. Paikallista

6 Varhaiskasvatustalaki 21 §

7 Varhaiskasvatustalaki 1 §

8 Varhaiskasvatustalaki 22 §

9 Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § (1292/2013)

10 Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) 15 §

11 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) 5 b § ja yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 6 a §

12 Varhaiskasvatustalaki 20 §

varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä hyväksyy varhaiskasvatussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa varhaiskasvatusta varten¹³.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁴. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardasta¹⁵ tuotettua arviointitietoa sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen¹⁶ tuottamia arviointityökaluja. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

1.3. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatusturva oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma¹⁷. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu¹⁸ ja tarpeet. Myös lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa¹⁹. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntee lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitettäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja oppimisympäristöillä tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta, ja tuen tarpeista²⁰.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa²¹.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen

13 Varhaiskasvatusturvalaki 8 §

14 Varhaiskasvatusturvalaki 24 §

15 Varhaiskasvatusturvalaki 65–73§

16 Laki kansallisen koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013)

17 Varhaiskasvatusturvalaki 23 §

18 Varhaiskasvatusturvalaki 4 § ja HE 148/2021 s. 34

19 Varhaiskasvatusturvalaki 23 §

20 HE 148/2021, s. 34

21 Varhaiskasvatusturvalaki 23 §

varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja arviointiin osallistuvat tarvittaessa myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot²².

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma²³. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan²⁴. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti. Varhaiskasvatuksessa annettavaa tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintakäytäntöjen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan säännöllisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy²⁵. Lapsen tuen tarvetta sekä tuen riittävyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta on arvioitava ja suunnitelmaa päivitettävä aina tuen tarpeen muuttuessa. Jos lapsi saa tehostettua tai erityistä tukea, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti²⁶. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arviotaessa arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- mahdollinen suunnitelma lääkehoidosta
- lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä²⁷. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä²⁸.

22 Varhaiskasvatuslaki 23 § ja HE 148/2021 s. 34

23 Terveydenhuoltolaki (1326/2010) 8 §

24 Varhaiskasvatuslaki 41 §

25 Varhaiskasvatuslaki 23 §

26 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

27 Varhaiskasvatuslaki 40 §

28 Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

1.4. Paikallisesti päätettävät asiat

1.4.1. Sotkamo

- Sotkamon varhaiskasvatussuunnitelma, **Kuntavasuu2022**, on laadittu ajatuksella, että lapsen oikeudet ja lapsen hyvinvointi ovat kaikissa ratkaisuissa etusijalla - Lapset ensin.
- Sotkamon varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu ja hyväksytään suomen kielellä.
- Sotkamon varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu kuntakohtaisena. Tarvittaessa käytetään toimintamuotokohtaista täydennystä (perhepäivähoito, vuoroahoito). Yksityisten palveluntuottajien varhaiskasvatussuunnitelmista ja toteuttamisen valvonnasta vastaa Sotkamossa kasvatusjohtaja.
- Varhaiskasvatuksen yhteiset sekä yksikkö- ja ryhmätasoiset kehittämissuunnitelmat sekä lapsiryhmien toimintaan laadittavat ryhmävasut täydentävät kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaa.
- Lapsen hoidonaloitusvaiheen toimintamallit ovat varhaiskasvatussuunnitelman hengen mukaisia.
- Varhaiskasvatuksen tiimisopimukset ja tehtäväkuvaukset on päivitetty. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisen varhaiskasvatuksen toteuttamisessa korostuu yksiköiden johtajien (päiväkodinjohtajat ja perhepäivähoidon ohjaaja) vastuu.
- Sotkamon varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu siten, että varhaiskasvatuksen perusteiden tekstiä syventää kuntakohtainen ja tarvittaessa toimintamuotokohtainen täydentävä osio.
- Koko varhaiskasvatushenkilöstö on osallistunut kuntavasua työstäviin työryhmiin. Teamsin käyttö on mahdollistanut varhaiskasvatuksen henkilöstölle luonnosten työstämisen, lukemisen ja kommentoinnin.
- Varhaiskasvatussuunnitelman paikallista osiota päivitetään vuosittain. Päivitys perustuu arviointiin (kuvattu tarkemmin luvussa 7). Oleelliset muutokset viedään sivistystoimen lautakunnan hyväksyttäväksi.
- Aikaisemman kuntavasun laadinnan yhteydessä huoltajat ovat osallistuneet arvojen määrittelyyn.
- Varhaiskasvatukseen kehitetään arviointijärjestelmä, jolla vanhemmat pääsevät sekä antamaan jatkuvaa palautetta että osallistumaan kohdennettuihin arviointeihin. Karvi tukee varhaiskasvatuksen järjestäjiä laadunhallinnassa ja arviointimallin kehittämisessä. Sotkamon kuntavasutyössä ja varhaiskasvatuksen arviointiperusteisessa kehittämisessä hyödynnetään Karvista saatavaa ohjeistusta ja aineistoa. Arvioinnista kerrotaan tarkemmin luvussa 7.
- Varhaiskasvatussuunnitelma on lähetetty kommentoitavaksi huoltajille, perusopetuksen ja sosiaali- ja terveystoimen asiantuntijoille sekä muille yhteistyökumppaneille.
- Paikalliset erityispiirteet arvopohjaan, paikalliseen kulttuuriperintöön, oppimisympäristöön, toimintakulttuuriin ja niin edelleen liittyen kirjoitetaan kuntavasuosioon kyseisiin lukuihin, varhaiskasvatuksen järjestämistavat samoin. Lapsia ja perheitä koskevat muut suunnitelmat ja päätökset:
  - [Esiopetuksen opetussuunnitelma 2016](#)
  - [Perusopetuksen opetussuunnitelma 2016](#)
  - [Lapset ensin – Kainuun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2022-2025](#) (lastensuojelulain velvoittama)
  - [Kainuun kuntien nuorisotyön perussuunnitelma 2022-2024](#) (nuorisolain mukainen)
  - Sotkamon kunnan hyvinvointikertomus 2022-2025
  - [Yhtenäinen toimintaohjelma 2016–2020 neuvolatoiminta, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto Kainuussa](#)
  - [Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2020-2022](#)
  - [Kainuun kuntien yhteinen kotouttamisohjelma 2022](#)
- Sotkamon varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen, toteuttamisen arviointi ja kehittäminen Vasu 2022:n laatimista ohjaa varhaiskasvatuksen johtoryhmä.

Koko henkilöstön osallisuus turvataan koulutuksella, eri kokoonpanoisilla työryhmillä.

Varhaiskasvatussuunnitelma 2022:n toteuttaminen varhaiskasvatuksen yksiköissä: Kuntatason kehittämispainopisteiden määrittely tapahtuu kalenterivuositain kuntasuunnitelman yhteydessä. Varhaiskasvatuksen mittaristoon kehitetään määrällisten mittareiden rinnalle laadullisia mittareita. Sen lisäksi varhaiskasvatuksessa määritellään kullekin toimintavuodelle (elokuun alusta heinäkuun loppuun) painopisteet, joiden kehittämiseen kaikissa yksiköissä keskitytään. Yksikkötasolla voi olla lisäksi omia kehittämistehtäviä.

Arviointimallia rakennetaan kuntavasun laadinnan myötä ja myös Kansallisen koulutuksen arviointikeskukselta (Karvi) saatavan tuen avulla.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman (Lapsen vasu) osalta noudatetaan edellä kuvattuja perusteiden velvoitteita. Päiväkodeissa ryhmän varhaiskasvatuksen opettajat (VO:t) vastaavat lasten varhaiskasvatussuunnitelmista ja pääsääntöisesti myös laativat lasten vasut huoltajien kanssa käytävässä vasukeskustelussa. Kaikki ryhmän työntekijät osallistuvat valmisteluun. Perhepäivähoidossa ohjaaja vastaa perhepäivähoitoilasten vasuista. Keskusteluilla hän tukee hoitajaa vasutyössä.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lomake ja vasukeskusteluiden toteuttamisen ohjeistus on laadittu opetushallitukselta saadun ohjeistuksen mukaiseksi. Lapsen vasu laaditaan sähköisenä. Varhaiskasvatuksen järjestämistä varten kerätyt tiedot hyödynnetään ja säilytetään [tietosuojaselosteen mukaisesti](#). Lasta koskevien asiakirjojen arkistointi ja hävittäminen määritellään Sotkamon kunnan arkistonmuodostamissuunnitelmassa. Luvussa 2.3 on kuvattu lapsen tietojen siirtämiseen liittyvät käytänteet. Kunta siirtää varhaiskasvatuslaissa määritellyt tiedot kansalliseen Varda-tietojärjestelmään sähköisesti.

- Lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukeminen

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa ja hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa viivytyksettä tuen tarpeen ilmettyä. Tuen antamisen muodot kuvataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Päätöksen tehostetusta tai erityisestä tuesta tekee kunnan monijäseninen toimielin (=Sotkamon sivistustoimen lautakunta) tai viranhaltija, jolle päätäntävalta on delegoitu. Varhaiskasvatuslain (540/2018) 62 § mukaan lapsen varhaiskasvatusta koskevaan päätökseen saa vaatia oikaisua 50 §:ssä tarkoitetulta kunnan monijäseniseltä toimielimeltä. Varhaiskasvatuslain 15 e §:ssä tarkoitettuun lapsen tukea ja tukipalveluita koskevaan päätökseen saa vaatia oikaisua aluehallintovirastolta.

Jos lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän tai tuottajan varhaiskasvatukseen ja lapsella on tuen tarve, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava varhaiskasvatuksen järjestäjien ja tuottajien yhteistyössä (Varhaiskasvatuslaki 15 b § 3 mom). Päätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta. Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan tuottama varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta.

Lapsen tuen tarvetta, riittävyttä ja toteutumista on arvioitava tarpeen mukaan, kuitenkin vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa.

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa ja hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa viivytyksettä tuen tarpeen ilmettyä. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä tukimuodoista. Mikäli yksittäiselle lapselle kohdistetaan yksilöityjä

varhaiskasvatukseen 15 c §:ssä säädettyjä tukipalveluita yleisessä tuessa, tehdään näistä hallintopäätös.

Jos yleinen tuki ei ole riittävää tai lapsi tarvitsee vahvempaa tukea, on tukea annettava tehostettuna tukena lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tehostettu tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tukimuodoista. Tehostettua tukea voidaan hakea varhaiskasvatukseen, huoltajien tai sekä varhaiskasvatukseen että huoltajien toiveesta. Huoltajaa tai muuta lapsen laillista edustajaa on kuultava tehostetun tuen päätöstä valmisteltaessa.

Jos yleinen tai tehostettu tuki ei ole riittävää tai lapsi tarvitsee tukea vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyisestä tai muusta, merkittävästi hänen toimintakykyään alentavasta oppimisen tai kehityksen tuen tarpeesta johtuen, on tukea annettava yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena. Erityinen tuki muodostuu useista tukimuodoista ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityistä tukea voidaan hakea varhaiskasvatukseen, huoltajien tai sekä varhaiskasvatukseen että huoltajien toiveesta. Huoltajaa tai muuta lapsen laillista edustajaa on kuultava erityisen tuen päätöstä valmisteltaessa.

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

2.1. Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina²⁹. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustilain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana³⁰. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla³¹.

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti³². Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, aluehallintovirasto sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto³³.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä³⁴. Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatustilain ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen³⁵ sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolakia³⁶ ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta³⁷. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella³⁸. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki³⁹, tasa-arvolaki⁴⁰, Euroopan

29 Varhaiskasvatustilain 5 § 4 momentti

30 Varhaiskasvatustilain 1 §

31 Varhaiskasvatustilain 1 ja 12 §

32 Varhaiskasvatustilain 5 § 2 momentti

33 Varhaiskasvatustilain 52 §

34 Varhaiskasvatustilain 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 89

35 Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

36 Hallintolaki (434/2003)

37 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

38 Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §

39 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

ihmisoikeussopimus⁴¹, YK:n lapsen oikeuksien sopimus⁴², YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista⁴³, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista⁴⁴ sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet⁴⁵.

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea⁴⁶, riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjästä⁴⁷. Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan varhaiskasvatustalakea⁴⁸, sosiaalihuoltolakea⁴⁹, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia⁵⁰, kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia⁵¹ ja terveydenhuoltolakea⁵² sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatustalakeissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatustalakein⁵³ mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

1. edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
2. tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
3. toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
4. varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatustalakeisympäristö;
5. turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatustalakehenkilöstön välillä;
6. antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
7. tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatustalakeessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
8. kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestäväan toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
9. varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;

40 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

41 Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999

42 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

43 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007 (27/2016)

44 YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007

45 Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015

46 Varhaiskasvatustalake 15 a §

47 Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

48 Varhaiskasvatustalake 15 a §

49 Sosiaalihuoltolake (1301/2014)

50 Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettu laki (380/1987)

51 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

52 Terveydenhuoltolake (1326/2010)

53 Varhaiskasvatustalake 3 §

10. *toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.*

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa. Huoltajalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatukseen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatukseen suunnitteluun ja arviointiin. Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan⁵⁴. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys⁵⁵. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu⁵⁶. Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamaton. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksesta annettuja säädöksiä⁵⁷. Kunnan käytävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja⁵⁸. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa⁵⁹.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla⁶⁰ (Luku 3.1). Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, lastenneuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa⁶¹. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä⁶².

2.1.1. Sotkamo

Sotkamon kunnassa varhaiskasvatus on yksi sivistystoimen toimiala. Sivistystoimen lautakuntaa koskevat ne määräykset ja velvoitteet, jotka varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa annetaan järjestäjälle.

54 Varhaiskasvatuslaki 12 ja 19 §

55 Varhaiskasvatuslaki 10 §

56 Varhaiskasvatuslaki 11 §

57 Varhaiskasvatuslaki 25–33 § ja 75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

58 Varhaiskasvatuslaki 25 §

59 Varhaiskasvatuslaki 75 §

60 Varhaiskasvatuslaki 10 §

61 Varhaiskasvatuslaki 7 §

62 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 25 § (88/2010) ja 25 a § (1302/2014)

Varhaiskasvatuksen palveluita tarvitseva huoltaja pystyy tutustumaan Sotkamon vaihtoehtoihin kunnan tai yksityisen palveluntuottajan kotisivuilta. Kunkin toimijan sivuilla kerrotaan varhaiskasvatuspaikan mahdollisista toiminnan painotuksista sekä lapsiryhmien erityispiirteistä. Palveluohjausta toteuttavat kasvatusjohtaja, perhepäivähoidon ohjaaja, päiväkotien johtajat sekä varhaiskasvatuksen toimistos sihteeri.

Subjektiiivinen oikeus varhaiskasvatukseen toteutuu Sotkamossa siten, että lapsen ei tarvitse vaihtaa ryhmää tilanteessa, jossa varhaiskasvatuksen tarve muuttuu toimintakauden aikana. Osaviikkoista paikkaa käyttäviä lapsia pyritään sijoittamaan siten, että kaksi lasta "käyttää samaa paikkaa" ryhmässä. Sotkamossa tukea tarjotaan inklusioperiaatteella kaikissa toimintamuodoissa. Jos lapsen etu sitä vaatii, niin tuki voidaan tarjota myös integroidussa pienryhmässä. Tuen rakenteita kehittävät varhaiskasvatuksen erityisopettajat yhdessä varhaiskasvatuksen johtoryhmän kanssa. Tuen järjestäminen on tarkemmin kuvattu luvussa 5.

Sotkamon varhaiskasvatustyksiköihin on laadittu kiusaamisen ja häirinnän ehkäisyn suunnitelma sekä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma.

2.2. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta. Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatuslaissa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta⁶³. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Myös tuen antamisen mahdollisuudet vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa ja tavoitteita täsmennetään toimintamuodoittain.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta annetaan varhaiskasvatuspalveluihin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä⁶⁴.

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa noudatetaan henkilöstön mitoitukseen ja ryhmien enimmäiskokoon sekä tukeen liittyviä säännöksiä⁶⁵. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien koulutus ja osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja⁶⁶.

Varhaiskasvatuslaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta⁶⁷. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

63 Varhaiskasvatuslaki 1 §

64 Varhaiskasvatuslaki 4 ja 16 §

65 Varhaiskasvatuslaki 34–38 §

66 Varhaiskasvatuslaki 25 §

67 Varhaiskasvatuslaki 2, 25 ja 35 §

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka⁶⁸. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena⁶⁹. Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset⁷⁰. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta. Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatustarpeiden tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua muita enemmän⁷¹.

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa⁷².

2.2.1. Sotkamo

Sotkamossa varhaiskasvatusta tarjoavat kunnalliset päiväkodit ja perhepäivähoito sekä yksityiset palveluntuottajat. Ympärivuorokautinen hoito on keskitetty Käpymetsän päiväkotiin. Kunnallisia perhepäivähoitajia työskentelee taajamissa sekä taajama-alueiden liepeillä.

Yksityistä varhaiskasvatustoimintaa tuetaan palvelusetelillä. Yksityisen varhaiskasvatustoiminnan ohjaus ja valvonta kuuluu kasvatustoimintajohtajan virkatehtäviin. Täydentäviä varhaiskasvatustarpeita hankitaan ostopalveluna muista kunnista. Vuonna 2022 Sotkamossa maksetaan yksityisen hoidon tuen kuntalisää, muttei kotihoidon tuen kuntalisää. Kunnanvaltuusto päättää ei-lakisäateisten palveluiden tarjoamisesta vuosittain.

Sotkamossa asuu vieraskielisiä sekä kaksikielisiä perheitä (suurimpana ryhmänä heistä venäjänkieliset perheet). Varhaiskasvatustarpeita tarjotaan suomen kielellä. Tulkkipalveluja käytetään tarvetta vastaavasti.

Sotkamon varhaiskasvatuksessa toteutetaan kolmiportaisen tuen mallia (luku 5). Varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluita tarjoavat kiertävät varhaiskasvatuksen erityisopettajat sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajat. Heidän työnjakoaan päivitetään vuosittain tarpeiden mukaan.

Päiväkotiryhmien tiimit ovat moniammatillisia: Kussakin ryhmässä on yksi tai kaksi varhaiskasvatuksen opettajaa (VO), lukumäärä riippuu ryhmäkoosta ja ryhmän erityispiirteistä. Varhaiskasvatuksen lastenhoitajat (VLH) on toinen kasvatustarpeiden vastaajana oleva työntekijäryhmä. Jatkossa ryhmissä voi myös olla varhaiskasvatuksen sosionomeja, jotka lasketaan kasvatustarpeiden vastaajien joukkoon. Ryhmät muodostetaan siten, että alle 3-vuotiaita voi olla neljä yhtä kasvatustarpeiden vastaajaa kuuluvaa työntekijää kohden ja yli 3-vuotiaita seitsemän. Samanaikaisesti ryhmässä voi olla läsnä kolmen kasvatustarpeiden vastaajien kuuluvan kasvattajan mahdollistama

68 Varhaiskasvatustarvelaki 1 ja 38 §

69 Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) 2 §

70 Varhaiskasvatustarvelaki 38 §

71 Varhaiskasvatustarvelaki 3 § 2 momentti ja HE 40/2018 vp, s.85

72 Varhaiskasvatustarvelaki 13 §

määrä lapsia. Ryhmäavustajat ja riittävä määrä päiväkotiapulaisia mahdollistavat kasvatuksen, oppimisen ja hoidon kokonaisuuden laadukkaan toteutumisen.

Perhepäivähoito on kodinomaista, pienessä ryhmässä tapahtuvaa varhaiskasvatusta, jossa korostuvat perushoito, leikki ja kiireettömyys. Perhepäivähoidossa tavoitteena on lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi, mikä saavutetaan tiiviillä kasvatuksellisella vuoropuhelulla lapsen huoltajan kanssa. Perhepäivähoitoryhmään voi kuulua enintään neljä kokoaikaista lasta.

Vuorohoidon erityispiirteenä on toiminta ympäri vuorokauden jokaisena viikonpäivänä. Pedagoginen toiminta tapahtuu lapsen läsnäolon mukaan joko aamu- tai iltapäiväkohtaisesti.

2.3. Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapsi tuo varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämäkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltaja ja lapsen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntee jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä⁷³.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatukseen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatukseen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatukseen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatukseen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä⁷⁴.

2.3.1. Sotkamo

Huoltajien ja varhaiskasvatukseen toimiva ja luottamuksellinen yhteistyö luo perustan lapsen hyvinvoinnille varhaiskasvatusvuosien ajalle. Jokainen varhaiskasvatukseen työntekijä on avainasemassa vuorovaikutussuhteen rakentajana ja ylläpitäjänä. Huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä, lasten ja huoltajien osallisuutta ja henkilöstöön kohdistuvia osaamisvelvoitteita kuvataan seuraavissa luvuissa.

Päiväkotien ja perhepäivähoidon työntekijöiden yhteiset koulutukset, infotilaisuudet, lasten varahoitojärjestelyt, päiväkodin ja alueen perhepäivähoitajien yhteiset tapahtumat, näyttelyt, konsertityms. ovat perinteistä eri toimintamuotojen välistä yhteistyötä Sotkamossa.

⁷³ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 5 kohta

⁷⁴ Esimerkiksi varhaiskasvatuslaki 40–42 §

Perhepäivähoitajat voivat toimia päiväkodeissa avustavina työntekijöinä silloin, kun oman hoitoryhmän lapset ovat poissa.

Perhepäivähoito käyttää päiväkotien saleja ja muita tiloja lasten kanssa toimimiseen, hoitajien ja huoltajien tapaamisiin sekä hoitajien keskinäisiin tapaamisiin.

Kiertävät varhaiskasvatuksen lastenhoitajat työskentelevät sekä perhepäivähoidossa että päiväkodeissa. Kullakin kiertävällä hoitajalla on sovitusti kotipesä päiväkodissa.

Toimivilla siirtymäkäytännöillä sotkamolaisen lapsen kasvun ja oppimisen polkua voidaan tasoittaa.

Käytössä ovat tiedonsiirtolomakkeet perhepäivähoidosta päiväkotiin, varhaiskasvatuksesta esiopetukseen sekä esiopetuksesta perusopetukseen. Nämä tiedonsiirtokäytännöt tarkistetaan vuosittain ja niiden toimivuutta arvioidaan säännöllisesti.

Lapsen vaihtaessa ryhmää oman päiväkodin sisällä tai päiväkodista toiseen pitävät luovuttavan ja vastaanottavan ryhmän opettajat tiedonsiirtopalaverin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja kasvun kansio siirtyvät lapsen mukana ryhmästä toiseen.

Kolmiportainen tuki toteutetaan osana varhaiskasvatusta ja siihen liittyvästä tiedonsiirrosta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja (VO) yhdessä varhaiskasvatuksen erityisopettajan (VEO:n) kanssa vanhempien suostumuksella. Varhaiskasvatuksesta esiopetukseen siirryttäessä varhaiskasvatuksen opettaja ja mahdollisesti varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuvat lapsikohtaiseen tiedonsiirtopalaveriin, jossa huoltajan suostumuksella lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja tuen lomakkeisiin kirjatut asiat siirretään esiopettajalle.

Perhepäivähoidon lapset huoltajineen käyvät tutustumassa varahoitopaikkaan ennen varahoitotoa. Ohjaaja välittää lasta koskevan tarpeellisen tiedon päiväkotiryhmään.

Koulujen syys-, joului- ja talvilomien aikana päiväkotiryhmiä yhdistetään. Näitä siirtoja helpottaa se, että päiväkodissa toteutetaan arjessa ryhmäraajat ylittäviä tapahtumia ja toimintoja. Kanssakäymisen myötä lapset, hoitajat, opettajat ja avustajat tulevat tutuiksi.

Kesän sulkuajan alla järjestetään tutustumiskäyntiaika/-aikoja päivystävään päiväkotiin. Päivystyspäiväkodissa siirtyvien päiväkotien lapsista muodostetaan oma ryhmä tai omia ryhmiä. Työntekijöiden vuosilomat porrastetaan huoltajien ennalta ilmoittamien varhaiskasvatuksen tarpeiden edellyttämiksi. Tällä turvataan se, että lapsella on tuttu lähiaikainen vieraassa toimintaympäristössä. Erityistä huomiota kiinnitetään sulkuaikana, tai hieman sitä ennen, varhaiskasvatuksen piiriin tulevien lasten hyvinvointiin. Sulkuajan toiminnan suunnittelussa hyödynnetään kaikkien työssä olevien työntekijöiden erityisosaamista. Tältä osin sulkuaika voidaan saada tukemaan yhdessä jaetun osaamisen kehittymistä.

2.4. Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjäntäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen⁷⁵, varhaiskasvatustilain⁷⁶ ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti⁷⁷.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdä, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

⁷⁵ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁷⁶ Varhaiskasvatustilain 20 §

⁷⁷ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007 (27/2016)

Ihmisenä kasvaminen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseän, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävää ja oikea-aikaista tukea varhaiskasvatuksessa⁷⁸. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita⁷⁹.

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatusnäkemysiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle⁸⁰. Lasten perheidenteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan ja noudatetaan kestävän elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyuden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

2.4.1. Sotkamossa eletään ihmisiksi

Koulutettu henkilökunta mahdollistaa laadukkaan kokonaisvaltaisen varhaiskasvatuksen yhdessä huoltajien kanssa. Hoiva ja opetus sekä hyvä itsetunto ja vuorovaikutustaidot ohjaavat lasta toimimaan toiset huomioon ottaen.

Sotkamon varhaiskasvatuksen arvoperusta rakentuu varhaiskasvatussuunnitelman perustetekstissä kirjattuihin arvoihin sekä Sotkamon kunnan arvoihin.

⁷⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁷⁹ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁸⁰ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

Sotkamon kunnan arvoja ovat **kaukoviisaus, vastuullisuus ja lapsiystävällisyys**. Alla olevissa taulukoissa on esitetty, mitä kyseiset arvot tarkoittavat varhaiskasvatuksessa, mitä niillä tavoitellaan ja miten tavoitteisiin päästään.

<p>KAUKOVIISAUS</p>	<p>Mitä tarkoittaa?</p> <ul style="list-style-type: none"> • varautumista tulevaan • otetaan huomioon tiedossa olevat riskit (mm. turvallisuus- ja pelastussuunnitelma) • ennakointia tarkastelemalla eri tulevaisuusvaihtoehtoja • visioimista • pyritään havaitsemaan toimintaympäristön muutoksia ja varautumaan niihin • uusien mahdollisuuksien havaitsemista • uusiutumiskykyä • kehityksessä mukana pysymistä <p>Mitä tavoitellaan?</p> <ul style="list-style-type: none"> • perheiden, lasten ja työntekijöiden hyvinvoinnin lisäämistä • turvallista ja hyvinvoivaa yhteisöä • laadukkaita ja toimivia varhaiskasvatuspalveluja • eteenpäin menemistä ja kehittymistä, olemista kehityksen kärjessä <p>Millä keinoin tavoitteisiin päästään?</p> <ul style="list-style-type: none"> • varautumalla hyvissä ajoin henkilöstön eläköitymiseen ja henkilöstömitoituksen muutokseen • suunnitelmallisella resurssien käytöllä • kouluttamalla henkilökuntaa • huomioimalla kestävä kehitys kaikessa toiminnassa (mm. sähköiset asioinnit, hankinnat, kierrätys) • havaitsemalla tukea tarvitsevat lapset mahdollisimman varhaisessa vaiheessa • esimiehellä vastuu visioimisen alullepanemisesta • johdolla ja työntekijöillä laaja tietopohja kehityksen suunnasta • olemalla ajan hermolla (valtakunnan trendit ja määräykset, uuden teknologian hyödyntäminen) • ennakoimalla tulevaisuutta - ikäluokkien rakenne ja lasten määrä (syntyvyys) • rekrytoimalla riittävä määrä ammattitaitoisia työntekijöitä
<p>VASTUULLISUUS</p>	<p>Mitä tarkoittaa?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Valinnoissa ja toiminnassa huomioidaan kestävän kehityksen periaatteet • Opetellaan kantamaan vastuuta omista tekemisistä • Elinkaaren huomioimista • Toisten huomioonottamista

	<p>Mitä tavoitellaan?</p> <ul style="list-style-type: none"> Lapsi oppii kantamaan vastuuta omasta itsestään, tekemisistään ja valinnoistaan kykyjensä mukaan Lapsen kriittisen ajattelun vahvistumista Taitoa ottaa toiset huomioon <p>Millä keinoin tavoitteisiin päästään?</p> <ul style="list-style-type: none"> Sosiaalinen vastuullisuus: ympäristön rakentaminen moninaisuutta ja kaikkia lapsia huomioivaksi Myötätuntotaitojen harjoittelu Jätteiden lajittelu, kasvien viljely, luonnon kunnioittaminen Lasten kanssa keskustelu ja yhteinen pohdinta valintojen merkityksestä Toivon ylläpitäminen: asioihin voi vaikuttaa
<p>LAPSIYSTÄVÄLLISYYS</p>	<p>Mitä tarkoittaa?</p> <ul style="list-style-type: none"> lasten vaikuttamismahdollisuutta itseä koskeviin asioihin kuulluksi ja nähdyksi tulemista mielipiteiden huomioon ottamista ja aloitteisiin vastaamista jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin tavoitteet ja toiminta nousevat lapsen tarpeista, mikä muokkaa lapsiryhmän tavoitteita ja toimintaa lapsen havainnointi on tärkeää osallisuuden mahdollistamiseksi aikuisen tehtävänä on kannustaa, tukea ja rohkaista lasta toimimaan haastavissakin tilanteissa <p>Mitä tavoitellaan?</p> <ul style="list-style-type: none"> lapsi kokee tulleen kuulluksi ja ymmärretyksi sensitiivistä vuorovaikutusta lapsen käsitys itsestä kehittyy, itseluottamus kasvaa sosiaalisten taitojen kehittymistä yksilöllisyyden huomioimista lapsesta kasvaa hyvinvoiva ihminen, joka pärjää elämässä ja jolla on hyvä, terve itsetunto mahdollisuutta vaikuttaa oman elämänsä sisältöön itsensä ja toisten kunnioittamista luovuuden löytämistä itsestään (mm. taiteellisuus ja musikaalisuus)

	<ul style="list-style-type: none"> • uskallusta ilmaista itseään <p>Millä keinoin tavoitteisiin päästään?</p> <ul style="list-style-type: none"> • työntekijöillä on tuntemus lasta ja lapsen maailmaa kohtaan • aidosti kuuntelemme lapsia päivittäin • aikuinen on aidosti läsnä lapsen arjessa • vuorovaikutus on lämmintä • havainnoidaan lasta ja lapsiryhmää • osallistetaan haavoittuvimmassa asemassa olevat lapset toiminnan suunnitteluun • kuunnellaan lapsen mielipiteitä ja otetaan ne huomioon toiminnan suunnittelussa • toiminta ja oppimisympäristö joustavat • annetaan lasten suunnitella toimintaa (mm. lasten toive- ja pienryhmäpäivät) • toimitaan ”miksi ei” –periaatteella • toimitaan lapsiystävällisen kunta -mallin mukaisesti
--	--

Taulukko 1. Sotkamon arvot

Vasutyön aloitusvaiheessa v. 2017 tehtiin arvokysely huoltajille ja henkilöstölle:

- Henkilöstö: turvallisuus, leikki, välittäminen, kiireettömyys ja luottamuksellisuus
- Huoltajat: turvallisuus, leikki, välittäminen, rehellisyys ja maalaisjärkisyys
- Lapset: tärkeimpiä asioita olivat leikki ja ystävät.

2.5. Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoissa ja tarkkaillessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

2.5.1. Sotkamossa ei oppi ojjaan kaaja

Sotkamon varhaiskasvatuksen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. Uusilla opittavilla asioilla on oltava yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan.

Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta (esimerkiksi oma ryhmä, oma päiväkot) ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Lasten mielikuvituksen ja leikin kehittymistä tuetaan suunnittelemalla tutkimiseen innostavia monipuolisia ympäristöjä. Sotkamon kaunis luonto sekä lukuisat liikuntamahdollisuudet ja kulttuurikokemukset tarjoavat monenlaisia mahdollisuuksia oppimisen rikastuttamiseen.

2.6. Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää⁸¹.

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatusta, opetusta ja hoitoa muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämisessä. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoitetaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetus tukee ja siinä hyödynnetään lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja lapsen tuelle (luku 5) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimisesta sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet,

81 Varhaiskasvatustalaki 2 ja 23 §

kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

2.6.1. Sotkamolaenen kokopäeväpetakokiikka

Lapsen päivä kokonaisuudessaan on merkityksellinen ja jokainen tilanne on oppimiskokemus. Varhaiskasvatuksessa tämä tarkoittaa pedagogiikan korostumista arjen toiminnoissa eli kokopäiväpedagogiikassa. **Leikki ja perushoitotilanteet** ovat yhtä arvokkaita kuin muutkin toimintahetket. Tämä tulee huomioida oppimisympäristöjen rakentamisessa. Lapsi on aktiivinen toimija, joka on luontaisesti utelias ja kiinnostunut ympäristöstään. Lapsi oppii parhaiten vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Luottamuksellinen vuorovaikutus on pohja turvalliselle kasvatukseen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudelle.

Pedagogiikan tavoitteena on vahvistaa lapsen omaa ajattelua. Lapselle annetaan tilaa omille valinnoille, yrittämiselle ja erehtymiselle. Työntekijöillä tulee olla taitoa havainnoida ja herkkyyttä tarttua lapsen asioihin yhteistyössä vanhempien kanssa, jotta lapsen aito osallisuus ja etu ryhmässä toteutuvat. Pienryhmätoiminnalla vahvistetaan lapsen osallisuutta. Kokopäiväpedagogiikka edellyttää jokaisen tiimin jäsenen sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin.

2.7. Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilönä ja yhteisönä jäsenenä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-alueita:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- digitaalinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

2.7.1. Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihinsä.

Näenhän sen pittää ollakki

Sotkamossa varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lapsen ajattelun ja oppimisen kehitystä ikätason mukaisesti. Ajattelu kehittyi parhaiten vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Lapsi tarvitsee aina aikaa omalle ajattelulle. Salliva, kannustava ja rohkaiseva ilmapiiri luo lapselle mahdollisuuden tutkia ja ihmetellä, mutta myös erehtyä. Jotta pääsisimme lähelle lapsen ajattelun ja oppimisen tasoa, tulee meidän havainnoida lapsen arjen toimintoja pedagogisen dokumentoinnin keinoin.

Leikki on luovin tapa tuoda lapsen omaa ajattelua näkyväksi. Leikeissä lapsi saa pukea ajatuksiaan sanoiksi lapsen tasoisesti ja samalla harjoitella tulevaisuuden taitoja, kuten arjen-, tunne- ja ratkaisutaitoja. Uuden oppiminen perustuukin aina lapsen omiin, jo syntyneisiin, kokemuksiin. Ajattelun syvenemisen myötä hän oppii ajattelemaan kriittisesti, käyttämään oppimaansa tietotaitoa eri tilanteissa ja luomaan myös uutta tietoa. Toistuvat onnistuneet kokemukset vahvistavat itsetuntoa ja luovat ajatuksen ”Minä osaan, me opimme!”

2.7.2. Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat

tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

Kasvua omaksi itekseen

Lapsi tulee toimivaksi ja vaikuttavaksi osaksi omaa yhteisöään. Varhaiskasvatus on elämässä oppimista. Toiminta-alueita laajennetaan päiväkodin lähiympäristöön. Lapset viedään luontoon tekemään tutkimuksia ja tutustumaan lähellä tapahtuvaan kulttuuritarjontaan. Lapsen kulttuuri-identiteettiä tuetaan innostamalla häntä tutustumaan oman kunnan luontoon, kulttuuriperintöön ja perinteisiin. Lasten kanssa harjoitellaan vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja käytännön tilanteissa sekä leikissä. Yhteistyössä perheiden kanssa suunnitellaan ja arvioidaan toimintaa.

Vuorovaikutustaidot ovat pohja identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Tavoitteena on, että lapsi hyväksyy erilaisuuden ja tulee toimeen erilaisten ihmisten kanssa.

2.7.3. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävästä elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

Tolokusti alusta asti

Varhaiskasvatuksessa lapset omaksuvat vähitellen itsestä huolehtimiseen, terveyteen, hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja. Nämä taidot ovat kaikille tärkeitä ja niitä harjoitellaan käytännön perushoitotilanteissa sekä muussa päivittäisessä toiminnassa esim. pienissä työtehtävissä. Lapsia autetaan tarvittaessa ja heidän omatoimisuuttaan tuetaan myönteisessä ja kiireettömässä ilmapiirissä. Toiminta pyritään ohjaamaan lapsen kehitystarpeita vastaavaksi.

Lapsia ohjataan vastuulliseen ja turvalliseen toimintaan eri ympäristöissä. Heitä ohjataan terveellisiin elämäntapoihin. Lapsille annetaan päivittäin mahdollisuus liikkua sisällä ja ulkona. Sotkamon kaunista luontoa ja monipuolisia liikuntamahdollisuuksia hyödynnetään toiminnassa. Toimitaan ympäristöä arvostaen ja harjoitellaan kestävästä elämäntavan mukaisia periaatteita, kuten tavaroiden yhteiskäyttöä, kierrättämistä ja korjaamista

Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätyssä, jotta heidän tunnetaitonsa kehittyisivät. Lapsia opetetaan arvostamaan itseä ja toisia. Lisäksi heitä ohjataan kunnioittamaan ja suojaamaan omaa sekä toisten kehoa.

2.7.4. Monilukutaito

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

Näkökulumoo luajentamassa

Monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen ovat tiedonpalasten kokoamista. Sen osaaminen lähtee jo varhaisesta vuorovaikutuksesta kotona ja jatkuu varhaiskasvatuksessa. Siinä huomioidaan lapsen yksilöllinen kehitys, osallisuus ja vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö. Monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen kuuluvat varhaiskasvatuksen kaikkiin oppimisen alueisiin ja toimintatapoihin. On tärkeää, että varhaiskasvatuksen henkilöstö tiedostaa ko. taitojen merkityksen; tämä edellyttää ajantasaista koulutusta ja välineistöä. Tätä varten Sotkamon kunnassa on tehty TVT-ohjelma, joka linjaa varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, perusopetuksen ja lukion tieto- ja viestintäteknologian käytänteitä. Varhaiskasvatuksen TVT-taitojen sekä laitteiden hyödyntämistä varten kehitetään mentoritoimintaa ja koulutetaan varhaiskasvatustyöryhmien TVT-vastaavia.

Sotkamon kunnan varhaiskasvatuksessa huolehditaan, että lapset huomioidaan yksilöllisesti ja tasa-arvoisesti myös TVT-taitoja opeteltaessa ja sähköisiä oppimisympäristöjä hyödynnettäessä. Tämä edistää lasten kasvatuksellista tasa-arvoa. Eri-ikäisten lasten toiminnassa monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen voi olla seuraavaa: 1-2 -vuotiailla asioiden nimeäminen, yhdessä tutkiminen, kuvien katselu, palapelit, musiikki, lorut, liikkuva kuva ja kulttuuripalvelut. Tämän ikäinen lapsi voi myös tutustua mediaan (kirjat, lehdet, tv, radio, tabletit ja tietokoneet) ottaen huomioon lapsen ikä, kehitys ja mielenkiinnon kohteet. 3-4 -vuotiailla edellä mainittujen lisäksi kirjainten ja numeroiden tunnistaminen ja oppimispelien ja -sovellusten hyödyntäminen. Lapsia kannustetaan tuottamaan kulttuuria esimerkiksi ottamalla kuvia ja tekemällä esityksiä. 5-6 vuotiailla edellä mainittujen lisäksi kirjainten ja numeroiden opettelu sekä monipuolisempi TVT-taitojen harjoittaminen ovat ilmaisen ja viestinnän tukena.

Monilukutaitoon kuuluvat myös kulttuuripalvelut, joita Sotkamossa tarjoavat mm. elokuvateatteri, lastenesitykset ja -konsertit, kirjasto, päiväkotien vanhempainneuvostot, harrastajateatteri Havukka, Makasiinimuseo, Tervajärven talomuseo, Aatoksen taidenäyttely, kansalaisopisto, musiikkiopisto ja seurakuntien tilaisuudet.

2.7.5. Digitaalinen osaaminen

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

Sotkamo

Sotkamossa hyödynnetään paljon digitaalisia laitteita lasten kanssa työskenneltäessä eri oppimisen alueet huomioiden. Käytössä on muun muassa tabletit, kannettavat tietokoneet ja Clevertouchit. Lapset pelaavat oppimispelejä, kuvaavat, videoivat, hakevat tietoa ja tarkistavat tietoja yhdessä aikuisen kanssa. Ohjelmoinnin alkeita lapset pääsevät harjoittelemaan Beeboteilla ja Logicoilla. Lasten kanssa tuotetaan digitaalista sisältöä hyödyntäen erilaisia sovelluksia esimerkiksi animaatiot.

Tavoitteena on, että lapset osallistuvat aktiivisesti digitaalisen kasvunkansion työstämiseen kehitystasonsa mukaisesti. Lapset voivat itse tehdä kasvunkansion sisältöön liittyviä valintoja ja olla aikuisen mukana esimerkiksi siirtämässä kuvia omaan kansioon tai kertomassa kuvistaan. Perheiden kanssa tehtävässä yhteistyössä digitaaliset laitteet mahdollistavat etäpalaverit, joihin myös lapset voivat tarvittaessa osallistua.

Digitaalinen osaaminen vaatii jatkuvaa kehittymistä ja ajan hermolla pysymistä, ja siksi jokaisessa päiväkodissa on omat tvt -vastaavat.

2.7.6. Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa omaaloitteisuuteen.

Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

Tuntuu mukavalta kun suapi ottoo ossoo asijoihin

Sotkamon varhaiskasvatuksessa osallistuminen ja vaikuttaminen ovat lapsen aloitteisiin vastaamista sekä lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Jokainen lapsi on arvokas omana itsenään kulttuurista, iästä tai kehitystasosta riippumatta. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan lapsen mielenkiinnon kohteet ja toteutetaan niitä lapsen leikissä, liikkumisessa, taiteessa ja kulttuuriperinnössä. Pienryhmätyöskentely suo lapsille mahdollisuuden vuoropuheluun ja keskinäiseen vuorovaikutukseen.

Päivittäisillä keskusteluilla, kyselyihin vastaamisella, asiakaspalautteilla ja vasukeskusteluilla vanhemmat pääsevät vaikuttamaan ja osallistumaan varhaiskasvatuksen arkeen.

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnustetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

3.1. Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti⁸².

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännössä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Toimintakulttuuri ja sen kehittäminen Sotkamossa

Sitä pitää kaikkien puhalttaa yhteen hiileen

Sotkamolaisen varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä. Lapset ovat arvokkaita toimijoita yhteisössä, jonka tavoitteena on yhdessä tekemisen ilo, luovuus ja onnistumisen kokemukset. Oppivassa yhteisössä kaikki sen jäsenet ovat tasavertaisia toimijoita. Sotkamossa kartoitetaan lasten ja huoltajien kokemuksia ja näkemyksiä varhaiskasvatuksesta ja otetaan ne arvioinnissa ja kehittämisessä huomioon.

Varhaiskasvatuksen henkilökunnan tehtävänä on huolehtia lapsen osallisuuden toteutumisesta siten, että jokainen lapsi tulee nähdyksi ja kuulluksi ja että häntä arvostetaan juuri sellaisena kuin hän on. Henkilöstön tulee päivittäin olla läsnä lasten leikeissä ja ottaa lasten mielipiteet ja toiveet huomioon toimintaa suunniteltaessa ja kehitettäessä. Tämä edellyttää henkilöstöltä taitoa elää hetkessä ja tarttua lasten ideoihin. Pienryhmätyöskentely ja kokopäiväpedagogiikka edistävät lapsen osallisuutta ryhmässä. Pedagoginen dokumentointi osana toiminnan arviointia ja kehittämistä on yksi keskeinen toimintakulttuurin rakentamisen työkalu.

Sensitiivinen vuorovaikutus on toimintakulttuurin kehittämisen perusedellytys. Lasten ja perheiden kunnioittaminen ja kuunteleminen, lämmin vuorovaikutus, kiireettömyys ja me-henki luovat yhteisen sotkamolaisen varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin ytimen. Vuorovaikutuksessa ja kaikessa varhaiskasvatusta koskevassa toiminnassa huomioidaan sukupuolisensitiivinen kohtaaminen, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Jokaisessa yksikössä laaditaan tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma, jota noudattamalla, arvioimalla ja kehittämällä koko henkilökunta sitoutuu kaikenlaisen kiusaamisen ja syrjinnän ehkäisemiseen.

Häirinnän ja kiusaamisen ehkäisemiseksi Sotkamossa jokainen tiimi laatii myös häirinnän ja kiusaamisen ehkäisemisen ja puuttumisen suunnitelman. Tässä aikuisen malli ja kiireetön läsnäolo on ensiarvoisen tärkeää. Positiivisella ja kannustavalla huomioimisella lapselle kehittyvä terve itsetunto, hän oppii kunnioittamaan toisia ja voi olla itsestään ylpeä. Jos häirintää tai kiusaamista esiintyy, puututaan siihen välittömästi. Asiasta keskustelu lapsen ja huoltajien kanssa auttaa löytämään yhdessä ratkaisuja. Edellä mainittuja tilanteita käydään lasten kanssa läpi mm.

draaman keinoin. Turvallisessa ilmapiirissä lapselle annetaan mahdollisuus ilmaista kaikenlaisia tunteita ja yhdessä lapsen kanssa harjoitellaan niiden sanoittamista. Jokaisessa päiväkodissa ja perhepäivähoidossa on turvallisuussuunnitelma, josta löytyy tietoa mm. väkivalta-, kriisi- ja tapaturmatilanteiden varalle.

Uuden kuntavasun käyttöön juurruttamisessa johtaminen on äärimmäisen tärkeässä roolissa. Päiväkotien ja perhepäivähoidon johtajat vastaavat pedagogisesta johtamisesta. Kyse on muun muassa varhaiskasvatukseen kohdistuvien odotusten määrittelystä, tavoitteiden selkeyttämisestä ja jaetun pedagogisen johtajuuden ohjaamisesta ja tukemisesta. Yhtenäisen sotkamolaisen toimintakulttuurin ja yhteistyön kehittäminen edellyttävät sitä, että johtajat ylläpitävät keskustelua omassa yksikössään sekä yksiköiden välillä. Johtajat myös kannustavat ja luovat rakenteita henkilöstön ammatilliselle kehitymiselle. Säännölliset kehityskeskustelut ovat yksi keskeinen kanava ammatillisen kehittymisen tukemisessa ja edistämässä.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteutumisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja hallinnollinen johtaminen. Tämä mahdollistaa toimintakulttuurin jatkuvan kehittämisen ja johtamisen toteutumisen arvioinnin. Se edellyttää koko varhaiskasvatuksen henkilöstöltä jatkuvaa osallistumista pedagogiseen keskusteluun. Pedagogisen keskustelun tavoitteena on luoda yhteiset linjaukset kulloinkin kehitettävänä olevan asian pohjaksi. Nämä linjaukset tukevat varhaiskasvatuksen henkilöstöä sitoutumaan yhteisiin tavoitteisiin sekä pelisääntöihin ja luovat positiivista joukkuehenkeä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet rakentuvat uusimmalle tutkimustiedolle. Uuden tiedon merkityssisällöt avautuvat erilaisissa keskustelu- ja työskentelyfoorumeissa, esim. vertaisryhmissä, iltapalavereissa, kehittämispäivillä ja koulutusten myötä. Koko varhaiskasvatushenkilöstöä yhdistävät varhaiskasvatusillat (vakailat) ovat osa kehittämisrakenteita. Opetushallituksen Loisto-varhaiskasvatuksen kehittämisverkosto mahdollistaa ideoiden jakamisen ja laajemman tuen saamisen arviointi- ja kehittämistyöhön. Sotkamon varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen painopisteet on koottu kuvioon 1.

Kuva 1. Sotkamon varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen painopisteet

3.1.1. Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja.

Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyuteen sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

3.1.2. Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoitteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

3.1.3. Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta⁸³ ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyä osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä⁸⁴. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

83 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

84 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 7 ja 8 §

3.1.4. Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnustetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävästä kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisuuden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

3.1.5. Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁸⁵. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnustetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaisuuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

3.2. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö⁸⁶. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä,

⁸⁵ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁸⁶ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 2 kohta ja 10 §

oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelystä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten saatavilla ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, ikätasoisia, pedagogisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä fyysiset että virtuaaliset vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, konsertteihin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

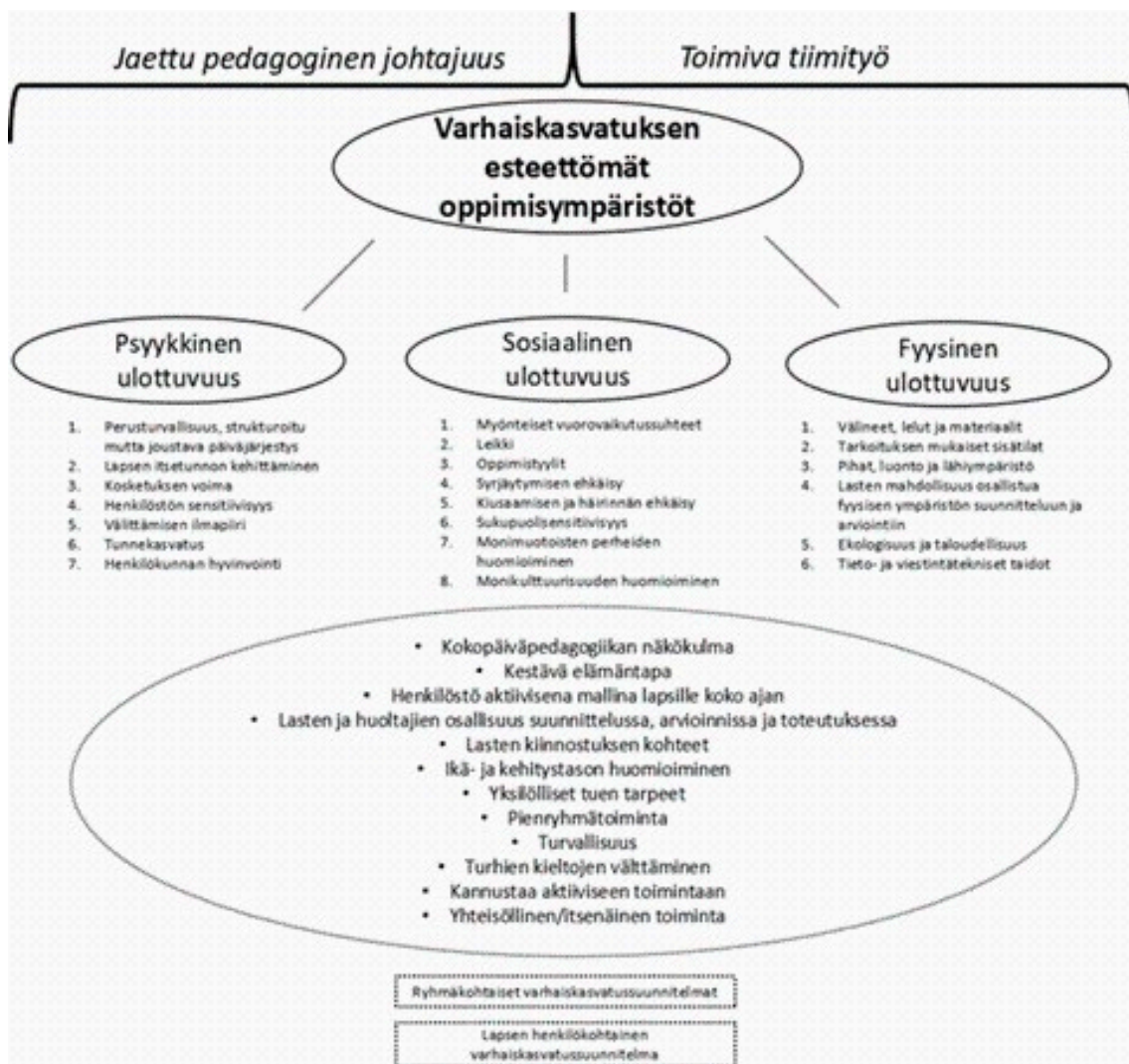
3.2.1. Tiällä meillä kaikilla pittää hyvä olla

Varhaiskasvatuksen esteettömiin oppimisympäristöihin kuuluvat psyykinen, sosiaalinen ja fyysinen ulottuvuus (kuva 2). Oppimisympäristöt yhdessä tukevat lapsen yksilöllistä tapaa toimia ja oppia, lasta arvostaen. Henkilöstö vastaa oppimisympäristöjen jatkuvasta kehittämisestä ottamalla huomioon lapsiryhmän ja yksittäisen lapsen tarpeet, toiveet sekä kiinnostuksenkohteet. Kehittämisen tukena käytetään ryhmässä toteutettavaa säännöllistä ja suunnitelmallista pedagogista dokumentointia sekä arviointia, joiden avulla täydennetään toimintavuoden alussa kirjattua ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä lapsen henkilökohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Sotkamon kunnan varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että kaikissa yksiköissä ja ryhmissä on lasten yksilöllisiä tarpeita vastaava/huomioon ottava koulutettu henkilöstö. Työntekijöiden sijoittelussa huomioidaan jatkuvuus ja luottamuksellisten suhteiden turvaaminen lapsille. Jatkuvuus mahdollistaa oppimisympäristöjen tehokkaan ja luovan käytön, sekä edesauttaa sensitiivisen ja luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen ylläpitämistä. Jokaisessa tiimissä kirjataan tiimisopimus, jossa sovitaan tiimin jäsenten yhteisistä toimintatavoista, jolloin toiminta on johdonmukaista.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön tehtävänä on, yhdessä lapsen ja huoltajien kanssa, auttaa lasta löytämään omat vahvuutensa ja kiinnostuksen kohteensa kannustamalla, tarjoamalla mahdollisuuksia omaan oivaltamiseen, tutkimiseen ja onnistumisen iloon yhdessä tekemisen kautta. Näin lapsi oppii arvostamaan itseään, mikä luo pohjaa terveelle itsetunnolle, tunteiden ilmaisulle ja käsittelylle sekä sosiaalisille taidoille. Lisää tietoa oppimisympäristöistä löydät täältä.

Kaikissa oppimisympäristöissä huomioidaan esteettömyys lasten yksilöllisten tarpeiden ja ikätason mukaisesti. Esteettömissä oppimisympäristöissä lapset voivat toimia itseohjautuvasti. Lasten erityistarpeet huomioidaan yksilöllisesti ja ympäristöä muokataan tarpeen mukaan psyykkisesti, sosiaalisesti ja fyysisesti esteettömäksi. **Psyykkisesti esteettömällä** oppimisympäristöllä tarkoitetaan sitä, että jokainen lapsi löytää oman paikkansa ryhmässä. Lapsi kokee olonsa turvalliseksi ja hän tuntee tulevansa kuulluksi sekä ymmärretyksi. Tämä vaatii henkilöstöltä konkreettisesti laskeutumista lapsen tasolle kuuntelemaan ja keskustelamaan lapsen kanssa. Henkilöstön tehtävä on huolehtia siitä, että he ovat läsnä ja kohtaavat lapset sensitiivisellä tavalla. **Sosiaalisesti esteettömällä** oppimisympäristöllä tarkoitetaan ryhmän arjessa tapahtuvaa suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta, jossa jokainen ryhmän lapsi tulee kuulluksi ja pääsee mukaan leikkiin siten, että hänen yksilölliset mielenkiinnon kohteensa sekä tarpeensa tulevat huomioituiksi. Henkilöstön tehtävä on huolehtia, että jokaisella lapsella on mahdollisuus kertoa ajatuksistaan sanoin, kuvin, viittomin tai elein. **Fyysisesti esteettömällä** oppimisympäristöllä tarkoitetaan tiloja ja ympäristöä, joissa lapset voivat toimia itseohjautuvasti ikätasoonsa nähden. Henkilöstön, sekä johdon, tehtävä on huolehtia, että ympäristö on järjestetty ryhmän lasten tarpeet huomioiden esteettömäksi ja turvalliseksi.

Kuva 2. Varhaiskasvatuksen esteettömät oppimisympäristöt.

3.3. Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä edistetään varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä⁸⁷.

3.3.1. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa⁸⁸. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus,

87 Varhaiskasvatuslaki 7 §

88 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi⁸⁹.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

Sotkamolaista yhteistyötä huoltajien kanssa

Yhteistyö huoltajien kanssa on avointa, luottamuksellista ja sitoutunutta. Sen tavoitteena on turvata perusta lapsen terveille kasvulle ja kehitykselle. Huoltajille annetaan mahdollisuus tulla kuulluksi lapsen asioissa ja osallistua toiminnan suunnitteluun sekä kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. (Varhaiskasvatuksen henkilöstö on vastuussa yhteistyön rakentamisesta huoltajien kanssa.)

Henkilöstön ja huoltajien keskinäinen tutustuminen on lapsen hyvinvoinnin kannalta merkityksellistä. Kun lapselle tärkeät aikuiset tuntevat toisensa, on helpompaa ottaa asioita puheeksi lasta sekä huoltajuutta ja vanhemmuutta tukien. (toimia yhdessä lapsen edun mukaisesti.)

Yhteistyö rakentuu monenlaisista keskusteluista ja käytännöistä:

- Tutustumiskäynnit: Hoitosuhteen alkaessa huoltajien kanssa käydään läpi ryhmän ja varhaiskasvatustyön käytännöt, täytetään palvelusopimus sekä lapsemme-lomake ja sovitaan lapsen ja perheen tutustumiskäynnit lapsen tarpeita vastaavaksi. Kts. luku 2.3.
- Tärkein yhteistyön muoto ovat huoltajien kanssa päivittäin käytävät keskustelut. Päivittäiset keskustelut antavat mahdollisuuden tarttua lapsen asioihin. Työntekijällä tulee olla herkkyyks huomata huoltajan tarve keskustelulle. Työntekijän velvollisuus on järjestää keskusteluun rauhallinen aika ja paikka. Huoltajille on tärkeää kertoa päivän toiminnasta; esim. mitä ja kenen kanssa lapsi on leikkinyt, päivän toiminnasta sekä muut tärkeät lapsen hyvinvointiin liittyvät asiat. Lapsia kannustetaan kertomaan myös itse päivän tapahtumista.
- Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen (vasukeskustelu): laaditaan jokaiselle pian hoitosuhteen alkamisen jälkeen, myös lyhyissä hoitosuhteissa. Keskustelut pidetään syksyisin ja keväisin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään tarvittaessa, esimerkiksi neuvolakäynnin edellä. Huoltajille tarjotaan mahdollisuutta pitää keskustelut etäyhteydellä tai kotona. Keskustelu pidetään tarvittaessa tulkinavustuksella. Huoltajat täyttävät kauden ensimmäistä keskustelua varten vanhempien havaintoja lapsestaan-lomakkeen. Monikielisten lasten huoltajat täyttävät keskustelua varten lomakkeen lapsen kielenkehityksestä. Kts. luku 4.6.
- Viestintäkanavat: Varhaiskasvatuksen tiedotteet koteihin tulevat pääsääntöisesti sähköisessä muodossa (esimerkiksi sähköposti, WhatsApp-viesti). Muita viestintäkanavia

⁸⁹ Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

ovat muun muassa paperiset tiedotteet, ryhmien ilmoitustaulut, puhelin, suljetut blogit ja Instagram. Digitaaliset kasvunkansiot tehdään jokaiselle lapselle päiväkodeissa (pph?). Sotkamossa on tehty kunnan oma some-ohjeistus. Jokaisessa päiväkodissa on oma some-yhdyshenkilö, joka päivittää kunnan Facebookiin päiväkodin tapahtumista, jne.

- Vanhempainillat: Uuden toimintakauden alussa elo-/syyskuussa on tärkeää järjestää vanhempainilta. Huoltajien on mahdollista vaikuttaa omalla aktiivisuudellaan niiden sisältöön. Vanhempainillat ovat tärkeässä roolissa luotaessa päiväkodin yhteisöllisyyttä ja lisättäessä perheiden osallisuutta.
- Kerran vuodessa huoltajille tehdään asiakaspalautekysely kuluneesta toimintakaudesta. Kyselyn vastaukset käydään läpi niin henkilöstön kuin huoltajienkin kanssa, esim. vanhempainyhdistysten kokoontumisissa ja vanhempainilloissa. Kyselyjen kautta saatu palaute ohjaa kehittämistä.

Huoltajien verkostoituminen

Varhaiskasvatuksella on mahdollisuus edistää huoltajien keskinäistä yhteistyötä ja verkostoitumista. Perheet voivat tutustua toisiinsa vanhempainilloissa, kausijuhlissa ja muissa tapahtumissa esimerkiksi yhteisissä makkaranpaistoilloissa. Päiväkodit tarjoavat omia tilojaan perheiden keskinäiseen verkostoitumiseen, jota huoltajat itse toteuttavat.

Sotkamossa toimii aktiivisia päiväkotikohtaisia vanhempainneuvostoja, joiden kokoonpanossa on mukana myös päiväkodin edustaja. Vanhempainneuvostotoiminta on hyvä kanava päästä tutustumaan toisiin huoltajiin, jutella ajankohtaisista varhaiskasvatukseen liittyvistä asioista sekä osallistua varhaiskasvatustoiminnan kehittämiseen ja toteuttamiseen. Varhaiskasvatus tiedottaa vanhempainneuvostojen toiminnasta huoltajille syksyn vanhempainilloissa.

Varhaiskasvatustoiminta on huoltajille avointa. Huoltajat ovat tervetulleita seuraamaan lapsen päivää päiväkodille. Huoltajia ja muita lapsille läheisiä aikuisia kannustetaan mukaan toimintaan myös niin, että he voisivat tulla jakamaan oppejaan omalta erityisosaamisalueeltaan.

3.3.2. Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet⁹⁰. Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä⁹¹.

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi muusta opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, katsomusyhteisöt kuten seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat kehittää toimintaansa yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja viranomaisten kanssa.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös lastenneuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan

90 Varhaiskasvatustilain 7 ja 22 §

91 Varhaiskasvatustilain 7 §

antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä⁹².

Monialaisella yhteistyöllä yhteiseen hyvään

Varhaiskasvatustalaki velvoittaa kuntaa luomaan tarvittavat rakenteet yhteistyölle kunnallisen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien välillä. Tässä alaluvussa kuvataan yhteistyötä kunnan sisällä, Kainuun Sote-kuntayhtymän kanssa sekä sotkamolaisten yhdistysten, yhteisöjen ja järjestöjen kanssa.

Naapurikuntien kanssa tehtävä yhteistyö painottuu varhaiskasvatuksen osto- ja myynti-toimintaan sekä yhteisiin koulutuksiin. Luvussa 5 kuvataan monialaista yhteistyötä tukea tarvitsevien lasten osalta.

Monialaisen yhteistyön tulee olla suunnitelmallista ja tarkoituksenmukaista. Monialaisen yhteistyön tavoitteena on varhaiskasvatuksen toiminnan järjestäminen lasten ja lapsiryhmien tarpeita vastaavaksi, jotta pedagoginen toiminta olisi mahdollisimman laadukasta ja vaikuttavaa. Yhteistyötä pystytään syventämään yhteisellä toiminnan suunnittelulla. Tällöin tavoitteista tulee yhdessä määriteltyjä.

KUNNAN SISÄISET YHTEISTYÖTAHOT	
Yhteistyötaho	Kuvaus yhteistyöstä
Ateria- ja puhtaanapito	<ul style="list-style-type: none"> Ruoka päiväkoteihin tulee keskuskeittiöltä Jokaisessa päiväkodissa työskentelee ruokapalvelutyöntekijä Päiväkotien puhtaanapidosta vastaavat siistijät
Tekninen toimi	<ul style="list-style-type: none"> Tekninen puoli huoltaa päiväkotien tiloja sekä huolehtii piha-alueiden kunnossapidosta Liikuntatoimi mahdollistaa muun muassa lasten uimakoulut, jäähallin käytön sekä eri liikunta-alueiden hyödyntämisen varhaiskasvatuksessa Puistopuoli huolehtii päiväkotien piha-alueiden ja liikunta-alueiden siisteydestä ja turvallisuudesta
Sivistystoimi	<ul style="list-style-type: none"> Kirjasto, kirjastoauto käy päiväkodeissa säännöllisesti toimintakauden aikana ja ryhmät voivat vierailla myös kirjastossa Kulttuuritoimi Perusopetus Kansalaisopisto Musiikkiopisto Nuorisotoimi
Hallinto	<ul style="list-style-type: none"> Työsuojelu Työterveyshuolto Työhyvinvointi Työilmapiirikyselyt

Taulukko 2. Varhaiskasvatuksen kunnan sisäiset yhteistyötahot ja kuvaus yhteistyöstä.

⁹² Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatustalaki 7 §

SOSIAALI- JA TERVEYSHUOLLON YHTEISTYÖTAHOT	
Yhteistyötaho	Kuvaus yhteistyöstä
Lastenneuvola	<ul style="list-style-type: none"> Tiedonsiirto lapsen kehityksestä tehdään neuvolan vuositarkastuksen yhteydessä. Tiedonsiirtolomake käydään läpi huoltajan kanssa ja laitetaan huoltajien mukana neuvolaan. Huoltajat palauttavat tiedonsiirtolomakkeen neuvolan jälkeen päiväkotiin. 3-vuotiaiden kettutesti tehdään päiväkodeissa ennen 3-vuotisneuvolaa. Neuvolan edustajat käyvät vuosittain päivittämässä yhteistyökäytäntöjä päiväkotien henkilöstön kanssa. Neuvolassa on päiväkotikohtaisesti nimetyt vastuuterveydenhoitajat. Nepsy-tiimi
Puhe- ja toimintaterapeutti	<ul style="list-style-type: none"> Lapsi ohjautuu puhe- ja toimintaterapeutille yleensä neuvolan kautta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja (VEO) voi ottaa yhteyttä suoraan puhelimitse puhe- ja toimintaterapeuttiin tai suositella vanhempia ottamaan yhteyttä. VEO voi tehdä lähetteen suoraan. Puhe- ja toimintaterapialle järjestetään tarvittaessa tilat lapsen päiväkodista.
Lapsiperheiden sosiaalipalvelut Lastensuojelu	<ul style="list-style-type: none"> Yhteydenottopyyntö sosiaalihuoltoon alle 18-vuotiaan tuen tarpeen arvioimiseksi – yhteydenottopyyntö tehdään yhdessä perheen kanssa. Yhteydenottopyyntölomake on tarkoitettu käytettäväksi, kun huoli lapsen tilanteesta on herännyt. Tavoitteena on riittävän varhainen puuttuminen ja erilaisten tukiverkoston mukaan saaminen. Lastensuojelulaki velvoittaa tekemään lastensuojeluilmoituksen, kun henkilökunnalla herää huoli lapsesta tai perheestä. Lastensuojelun työntekijöitä voi konsultoida nimettömästi puhelimesta. Huolet otetaan aina ensin puheeksi huoltajan kanssa.
Perhetyö	<ul style="list-style-type: none"> Varhaiskasvatus voi perhetyön yhteistyötahona ottaa yhteyttä perhetyöhön, jos perhe tarvitsee apua ja tukea arjessa. Asiasta keskustellaan perheen kanssa ennen yhteydenottoa. Perhetyön edustaja käy päivittämässä yhteistyökäytäntöjä päiväkotien henkilöstön kanssa.

Perheneuvola	<ul style="list-style-type: none"> • VEO ohjaa perheitä ottamaan yhteyttä perheneuvolaan hankalissa tukea tarvitsevilla elämäntilanteissa.
Lapsiperheiden kotipalvelu	<ul style="list-style-type: none"> • Varhaiskasvatus ohjaa perheitä tarvittaessa ottamaan yhteyttä lapsiperheiden kotipalveluun.
Perusterveydenhuolto/Erikoissairaanhoito	<ul style="list-style-type: none"> • Huoltajat toimittavat päiväkotiin tarvittavat lääkärintulokset ja hoitopöytäkirjat lapsen tilanteesta. • Kuntoutusohjaaja (esim. lääkehoidon käytön ohjauskoulutukset, hoitoneuvottelut)

Taulukko 3. Varhaiskasvatuksen sosiaali- ja terveyshuollon yhteistyötahot ja kuvaus yhteistyöstä.

MUITA YHTEISTYÖTAHOJA	
Yhteistyötaho	Kuvaus yhteistyöstä
Katsomusyhteisöt	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteistyössä seurakuntien kanssa tulee huomioida eri uskonnot, katsomukset ja uskonnottomuus. Varhaiskasvatuksella on ev.lut. seurakunnan kanssa joka syksy ja kevät yhteinen palaveri, jossa suunnitellaan muun muassa hartaushetket, perinteiset joulun ja pääsiäisvaellukset sekä joulun ja keuhkirkot.
Urheiluseurat	<ul style="list-style-type: none"> • Varhaiskasvatuksessa tutustutaan eri urheiluseuroihin järjestämällä yhteistä toimintaa sekä välittämällä tietoa seurojen toiminnasta perheille.
Ensihoito, poliisi ja Kainuun pelastuslaitos	<ul style="list-style-type: none"> • Ensihoito, poliisi ja pelastuslaitos käyvät päiväkodeissa kertomassa toiminnastaan ja esittelemässä hälytysajoneuvoja. • Varhaiskasvatuksen henkilöstölle pidetään säännöllisin väliajoin alkusammutus- ja ensiapukoulutuksia.
Järjestöt, yhdistykset	<ul style="list-style-type: none"> • Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään eri järjestöjen ja yhdistysten osaamista sekä välitetään tietoa perheille eri järjestöjen ja yhdistysten tapahtumista.

Taulukko 4. Varhaiskasvatuksen muita yhteistyötahoja ja kuvaus yhteistyöstä.

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1. Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 1). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen ja inklusiivisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3), työtavat (luku 4.3) ja lapsen tuki (luku 5). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella

on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

4.2. Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapselle annettavan tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia, henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1) sekä toimintakulttuurin kehittämistä.

4.2.1. Missä mennään, mitä tehdään ja miten?

Pedagogisen dokumentoinnin periaatteita Sotkamossa

Dokumentteihin (esim. valokuviin, piirroksiin ja videoihin) sekä kirjattuihin havaintoihin pohjautuva keskustelu ja arviointi tekevät toiminnasta pedagogista dokumentointia. Se on tapa työskennellä yhdessä lasten kanssa. Prosessia varten kerätään suunnitelmallisesti materiaalia, esimerkiksi kirjatut havainnot, valokuvat, piirrokset, sadutukset ja haastattelukyselyt. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan, että jokaisen ryhmän arjessa ovat saatavilla tarvittavat välineet, esimerkiksi tabletit, pedagogisen dokumentoinnin toteuttamista varten.

Ryhmässä kuullaan lasten ajatuksia dokumenteista, jolloin saadaan selville, mitä lapset ajattelevat ja miten he ovat tilanteen kokeneet ja mitä he ovat siitä omasta mielestään oppineet. Prosessin toistuessa lapset voivat nähdä myös itse kehityksensä ja oppivat asettamaan itsellensä tavoitteita. Pedagogisen dokumentoinnin avulla varhaiskasvatuksesta tehdään näkyvää sekä lasten ja huoltajien osallisuuden mahdollistavaa.

Tiimeissä tehdään suunnitelma pedagogisen dokumentoinnin toteuttamisesta ja kerätään sen mukaisesti dokumentteja muun muassa siitä, mitä ja miten lapset tekevät ja sanovat. Dokumentoinnin tuloksista keskustellaan tiimin kesken ja niitä arvioidaan yhdessä, jotta opitaan tuntemaan lapset ja kehittämään toimintaa. Lapset otetaan mukaan toiminnan arviointiin ja kehittämiseen heidän ikäänsä soveltuvalla tavalla. Lasten ikä ja kehitystaso otetaan huomioon myös sopivien menetelmien löytämiseksi toteutettaessa pedagogista dokumentointia. Kasvua ja kehitystä tuetaan lapsen vahvuuksien ja positiivisuuden avulla.

Pedagoginen dokumentointi on jatkuva prosessi, jonka avulla luodaan ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Sitä hyödynnetään tehtäessä lapsen vasua, arvioitaessa lapselle annettavan

tuen tarvetta ja toteutusta sekä arvioitaessa ja kehitettäessä varhaiskasvatusta ja sen toimintakulttuuria.

4.3. Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opetteluun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättämään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

4.3.1. Monipuoliset työtavat Sotkamossa

Sotkamolaisessa pedagogisen toiminnan suunnittelussa varhaiskasvatuksen opettaja tai muu ryhmän pedagogiikasta vastaava henkilö vastaa monipuolisten työpajojen toteutumisesta siten, että lapset oppivat käyttämään tieto- ja viestintäteknologiaa leikeissään ja projekteissaan muiden lasten ja aikuisten kanssa. Aikuisten ammatillinen osaaminen ja lasten osallisuus kohtaavat toisensa. Huikkeimmillaan tämä voi toteutua pitkäkestoisissa leikkiprojekteissa, joiden idea voi lähteä sadusta, retkikokemuksesta, lapsen ideasta tai mistä vain.

4.4. Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota kaikille lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelemään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapana. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittelyssä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lorut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havainnoita käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

4.4.1. Sotkamossa leikittään

Sotkamolaisessa varhaiskasvatuksessa koetaan, että leikki on lapselle merkityksellisin ja omin tapa toimia ja oppia. Leikissä henkilöstön lämminhenkinen ja läsnä oleva vuorovaikutus on kaiken perusta ja se tuo lapselle arkeen turvallisuuden tunteen. Leikin avulla lapsi käy läpi omia tunteitaan, näkemyksiään ja kokemuksiaan arjen asioista. Kasvattajan aito läsnäolo auttaa lasta keskittymään leikkiin ja laajentamaan kokemuksia arjen ympäröivästä maailmasta. Kasvattajan on tärkeää kohdata ja sallia myös negatiiviset ja lasta pelottavat asiat, jotka saattavat esiintyä leikeissä.

Leikki voi löytää tilansa kaikkialta sisällä ja ulkona, rajana on vain mielikuvitus. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että leikin välineistö on monipuolista ja helposti saatavilla olevaa, esimerkiksi vanhoja lakanoita majan rakennukseen ja tyhjiä maitopurkkeja kauppaleikkiin. Leikkimateriaalia voi valmistaa myös yhdessä lasten kanssa. Lasten leikin aloitteille ja elämyksille tulee antaa tilaa ja aikaa. Kaikilla lapsilla tulee olla yhtäläiset oikeudet leikkiin leikkitaidoista ja leikkialoitteiden määrästä riippumatta. Tässä voivat auttaa erilaiset ja vaihtuvat leikin pienryhmät lapsiryhmän tarpeiden mukaan.

Aikuisen ja lapsen välistä leikkiä ei tulisi keskeyttää, sillä aikuisen tehtävänä on olla tarvittaessa leikin ohjaajana, mallittajana ja rikastajana leikin eri vaiheissa. Havainnoimalla ja arvioimalla lasta ja leikkiä kasvattajan on mahdollista johdatella lasta leikin maailmaan. Aikuisen ollessa läsnä leikissä, hän voi havainnoida lasten leikkiä, kiinnostuksen kohteita, leikin kehittymistä sekä

yksilöllisiä taitoja ja lasten välistä vuorovaikutusta. Havainnoinnin ja läsnäolon tärkeys korostuu entisestään silloin, kun ryhmässä on lapsia, joiden leikkiäidit eivät kehity tavanomaiseen tapaan. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisesta osallisuudesta löytyy aineistoa [täältä](#).

Esimerkkejä lapsen leikin aikana esittämistä kysymyksistä, joihin aikuisen tulee reagoida: *Mitä leikittäis? Miten pääsen mukaan leikkiin? Miksi minun kans ei leiki kukaan? Kuka sä olisit tässä leikissä? Mistä me tehtäis maja? Aikuinen, tuo lelu oli mulla ensin!? Saako vielä leikkiä? Onko pakko siivota? Voiko tätä leikkiä jatkaa?*

Aikuisen oman toiminnan arviointia: *Tunnenko lapsiryhmäni? Huomioinko kaikki lapset? Innostunko lasten ideoista? Osallistunko leikkiin? Olenko leikissä saatavilla? Tuenko lasten luovuutta? Olenko esimerkkinä positiivisessa vuorovaikutuksessa? Tuenko lasten ratkaisukeskeisiä taitoja? Sallinko leikin jatkuvuuden? Leikinkö?*

Leikeissä tulee näkyä ilo, aktiivisuus ja osallisuus. Tämä mahdollistuu, kun leikki- ja oppimisympäristöt ovat tarpeeksi joustavia, virikkeellisiä ja mahdollistavat sekä lyhyt- että pitkäkestoisien leikin. Leikin jatkuvuuden salliminen tuo esille leikin kehittymisen vaiheet.

4.5. Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetus suunnitelman perusteiden⁹³ mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- *Kielten rikas maailma*
- *Ilmaisun monet muodot*
- *Minä ja meidän yhteisömme*
- *Tutkin ja toimin ympäristössäni*
- *Kasvan, liikun ja kehityn.*

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

4.5.1. Kielten rikas maailma

*Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen ja valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.*

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö

⁹³ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 2. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa** ja **sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänneisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikkisästi.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse

keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Yleiskielellä ja Sotkamon murteella

Koko varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta pohjautuu kieleen. Ei ole olemassa oppimisen aluetta, jossa ei vivahteikasta kieltämme tarvittaisi. Sotkamon murre rikastuttaa kieltämme vielä lisää. Ensikielenä jotain muuta kuin suomea puhuvien lasten (S2-lapset) kanssa pyritään puhumaan kirjakieltä. Opetuskielenä Sotkamossa on suomen kieli.

Lapsen saapuessa ensi kertaa varhaiskasvatuksen piiriin kasvattaja kiinnittää kaiken huomionsa lämpimän vuorovaikutussuhteen luomiseen. Tällöin aikuisen ja lapsen välille kehittyy vuorovaikutuksellinen yhteys. Uuden lapsen ja ryhmän toisten lasten sekä aikuisten välisen vuorovaikutussuhteen rakentumisessa ensimmäinen oma opettaja tai hoitaja toimii välittäjänä ja tukijana. Lapselle tulee antaa aikaa tutustua uusiin ihmisiin kasvattajan tuella, omassa tahdissaan.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelussa huoltajat kertovat lapsensa kielellisestä kehityksestä. Näin syntyvä lapsituntemus luo perustan pedagogisen toiminnan yksilöllistämiseksi. Suomen kielen taitojen kehittämisessä ja vahvistamisessa käytetään hyväksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa ja ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunnitelmia tehdessä otetaan huomioon lasten kielellisyys ja vuorovaikutustavat sekä erityistarpeet. Toiminnan suunnittelussa huomioidaan kaikki perustetekstissä kuvatut kielellisen identiteetin osa-alueet. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelussa sekä ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmassa arvioidaan lapsen kielen kehitystä ja oppimisympäristön kielellistä sopivuutta vähintään kerran toimintakaudessa.

Lapsen kielellisiä taitoja arvioidaan eri tavoilla. 3-vuotiaan kielellisiä taitoja arvioidaan Kettutestillä. S2-lasten suomen kielen osaamista voidaan arvioida lisäksi esim. Pienten kielireppu, Lauran päivä ja Repun takanassa -materiaaleilla.

Pienten lasten kielen ymmärtämisen taitoja tuetaan vastaamalla sanattomiin, non-verbaaleihin viesteihin sanoittamalla lapsen eleitä, ilmeitä ja tunteita muistaen, että kielen ymmärtäminen ja puheen tuottaminen eivät kulje käsi kädessä. Kielenkehitystä tuetaan kaikissa vuorovaikutustilanteissa lapsen kanssa kokopäiväpedagogiikan mukaisesti.

Kasvattajat ovat tietoisia myös siitä, että lapsi tunnistaa aikuisen äänensävyyn ja äänenpainon herkemmin kuin aikuisen sanoman sisällön. Sensitiivinen, läsnä oleva kohtaaminen vaatii lapsen tasolle laskeutumista. Sensitiivinen kasvattaja kiinnittää huomiota omiin äänensävyihin ja äänenpainoihin sekä katsekontaktin luomiseen.

Lasten osallisuus huomioidaan oppimisympäristöä muokkaamalla. Aikuisten tehtävänä on rakentaa lapsen kanssa oppimisympäristöjä, jotka ruokkivat lapsen mielikuvitusta ja kielen kehitystä. Kommunikaatiota tukevat kuvat ovat esillä ympäristössä ja lasten käytössä. Erilaiset kommunikaatiota tukevat keinot (esim. tukiviittomat, kuvakommunikaatiotaulut) ovat tarvittaessa käytössä. Kirjat ovat lasten saatavilla, ikätasolle sopivia ja niissä on huomioitu lasten mielenkiinnonkohteet.

Kirja on loistava väline läheisyyteen. Lukuhetki voi olla kahdenkeskinen tai pienryhmän yhdistävä lukukokemus tai sitten koko ryhmälle yhteisiä uusia merkityksiä luova lukutilanne. Eläytyvä lukeminen, lapselle vieraiden käsitteiden avaaminen, sanavaraston rikastuttaminen kuvia tutkien, tunteiden tunnistaminen ja niistä keskustelu – kaikki nämä elementit kuuluvat lukuhetkeen. Pienryhmässä lukeminen ja kirjojen tutkiskelu luo lasten ja aikuisten välistä yhteisöllisyyttä, yhteenkuuluvuutta ja antaa yhteisiä merkityksiä tarinoille.

Lukuhetken yhteydessä harjaantuvat myös tärkeät vuorovaikutustaidot. Luetusta keskusteltaessa lapsi saa aikuisen esimerkin kautta ja aikuisen tukemana harjoitella vuorottelevaa puhumista. Kasvattaja kiinnittää lukutilanteessa huomiota sensitiiviseen vuorovaikutukseen ja antavat esimerkin kunnioittavasta puhetavasta, jonka osia kuunteleminen ja oikea-aikainen vastaaminen sekä toisen puheen kunnioittaminen ovat. Lapsi tuntee, että hänen esittämiään kysymyksiä

sekä mielipiteitä arvostetaan ja hän rohkaistuu kertomaan ajatuksiaan toisia huomioiden sekä kunnioittaen. Suomen kielen monimerkityksiset sanat, synonyymit, murre sanojen ja yleiskielen eroavuudet avautuvat lapselle pikkuhiljaa

4.5.2. Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoittamisesta. Lapsia rohkaistetaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, hienomotorisia taitoja, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta sekä muotoilua harjoitellaan lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi muovailu, leikkaaminen, naulaaminen, sahaaminen ja ompelu. **Käsityöllisen ilmaisun** tavoitteena on tarjota lapsille kokeilun, tutkimisen, yhteisöllisen tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia käsityön tekniikoita. Lapset saavat ideoita ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten kanssa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työskentelyssä yhdistetään. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Sotkamossa toteutettavaa musiikkikasvatusta

Musiikkikasvatuksella tuetaan lapsen kokonaiskehitystä ja edistetään oppimisedellytyksiä. Tavoitteena on herättää myönteinen asenne musiikkia kohtaan, tarjota musiikillisia elämyksiä, valmiuksia, taitoja sekä antaa virikkeitä myöhemmän musiikin harrastuksen syntymiseen.

Musiikki integroituu kaikkeen toimintaan perushoitotilanteesta juhlahetkiin, spontaanisti tai suunnitellusti. Toiminta on lapsilähtöistä, osallistavaa ja se antaa tilaa luovuudelle ja kekseliäisyydelle. Musiikki mahdollistaa erilaiset tunnekokemukset.

Musiikillinen oppimisympäristö auttaa lasta kuuntelemaan ja rohkaisee laulamaan, soittamaan, liikkumaan, tanssimaan, maalaamaan ja dramatisoimaan. Lapsi löytää myös hiljaisuuden merkityksen.

Tutussa ja turvallisessa ilmapiirissä lapsi kokee onnistumisen elämyksiä, jotka ovat merkittäviä arvoja hänen kasvulleen ja kehitykselleen.

Yhteiset musiikkihetket ja -esitykset tuottavat iloa ja positiivista ilmapiiriä koko yhteisöön. Hyödynnämme paikallisia musiikkitoimijoita ja -tapahtumia musiikkikasvatuksen järjestämisessä.

Kuvallinen ilmaisu

Varhaiskasvattajien tulee luoda oppimisympäristö, jossa on tilaa kokeilulle, yrittämiselle ja erehtymiselle ja jossa lapset saavat onnistumisen kokemuksia kuvataiteen parissa. Välineiden saatavilla olo mahdollistaa omaehtoisen työskentelyn. Pedagoginen ohjaus eri tekniikoiden käyttöön antaa uusia ilmaisullisia mahdollisuuksia. Lasten tulee saada kokea iloa, mielihyvää, riemua ja yhteisöllisyyttä kuvataiteen parissa. Toiminnan tulee olla leikkimielistä, kannustavaa ja sallivaa, jotta lasten luovuus pääsee kukoistamaan.

Kuvalliseen ilmaisuun voidaan yhdistää muita ilmaisumuotoja mm. musiikkia ja liikuntaa.

Kirjaston palvelut Sotkamossa tarjoavat lapsille runsaasti satuja ja muuta kirjallisuutta virikkeeksi. Paikalliseen taiteeseen Sotkamossa voi tutustua Aatoksessa. Myös muissa tiloissa järjestettävät näyttelyt ovat elämyksiä ja antavat taidevirikkeitä. Taidenäyttelyt osoittavat jokaiselle lapselle, että hänen tuotoksensa ovat arvokkaita. Taidekuvia voidaan tarkastella painokuvina tai tekemällä näyttelykierroksia digitaalista ja painettua mediaa hyödyntäen. Näin lapset saavat ikkunoita taiteen rikkaaseen maailmaan. Lapset tarvitsevat median aiheuttamaan tietotulvaan aikuisen tukea. Tutustumalla lasten kanssa yhdessä median monenlaisiin toimintoihin ja keskustelemalla voidaan kehittää lapsen kykyä toimia median käyttäjänä.

Toiminta perustuu pedagogiselle suunnittelulle, jossa otetaan huomioon lapsen ikä, kehitystaso, mielenkiinnon kohteet ja vahvuudet. Pedagogisen dokumentoinnin avulla lapsen kehitys ja taidot

tehdään näkyväksi myös huoltajille. Kasvun kansioon voidaan kirjata ja kuvata lapsen havaintoja taiteesta ja hänen omia tuotoksiaan.

Käsityöllinen ilmaisu

Sotkamossa lapset elävät lähellä luontoa. Lapsille mielekästä toimintaa on luonnon materiaalien käyttö rakentelussa, nikkaroinnissa ja askartelussa. Sen lisäksi, että lapset voivat leikkiä luonnossa he voivat tehdä siellä havainnointia ja tutkimuksia. Eri vuodenaajat tuovat mielenkiintoisen vaihtelun toimintaympäristöön. Piirtäminen, maalaaminen ja muovailu kehittävät eri ominaisuuksia lapsessa. Lapset voivat myös valokuvaamalla ja videoimalla tuoda elämyksiään nähtäväksi ja koettavaksi. Taidekokemuksia luodaan käyttämällä monipuolisesti erilaisia materiaaleja ja menetelmiä.

Sanallinen ja kehollinen ilmaisu

Kielellistä ja kehollista ilmaisua harjoitellaan niin että lapset saavat iloa ja onnistumisen kokemuksia sekä mahdollisuuden tutkia ja kokea maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Kaikessa toiminnassa huomioidaan lasten osallisuus, mielenkiinnon kohteet, sensitiivisyys sekä edetään yksilöllisesti kullekin lapselle sopivalla tavalla.

Spontaanin ja suunnitellun toiminnan avulla pyritään kehittämään lasten yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, joita tarvitaan ristiriitojen ja tunteiden käsittelyssä. Kokemukset, jotka herättävät lapsessa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin ja rohkaisevat käyttämään kieltä monipuolisesti ja harjoittelemaan itsensä ilmaisemisen taitoja. Roolileikeissä lapsille tarjoutuu luontainen mahdollisuus kokeilla eri rooleja ja samaistua niiden kautta erilaisiin tunteisiin. Tämä tukee lasten oman identiteetin ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä.

Kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja siirretään tulevalle sukupolvelle esimerkiksi esitysten avulla, joita pidetään suomalaiseseen kulttuuriin kuuluvissa juhlissa.

Kielellistä ja kehollista ilmaisua voidaan harjoitella draaman eri muotojen avulla. Draaman eri muotoja ovat esimerkiksi teatteritaideteori muodoissaan, musiikkiliikunta, laululeikit, tanssi, sirkus, pantomiimi. Draaman pohjana voivat olla sadut, lorut, laulut, lasten ja aikuisten kirjoittamat, saduttamat tai spontaanisti tuottamat tarinat. Toiminnassa hyödynnetään myös tieto- ja viestintäteknologiaa sekä digitaalista dokumentointia.

4.5.3. Minä ja meidän yhteisömme

*Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).*

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvallisiksi ja hyväksytyiksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnottomuutta.

Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenvuorokiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämäntilanteita.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenaajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

Minnoon sotkamolaine

Lapsen maailmankuvan muodostuminen alkaa kodista ja sen lähiympäristöstä sekä näiden ihmettelemisestä. Elinpiiri kuitenkin laajenee: kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapsi kohtaa toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen yhtenä tavoitteena on tarkastella lapsen kanssa näitä asioita lähtien sotkamolaisista juurista, kulttuuriperinnöstä ja nykypäivästä. Pedagogisen toiminnan suunnittelussa kasvattajat lähestyvät tätä aihepiiriä eri näkökulmista: eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden kautta.

Kasvattaja toimii yhteisesti hyväksytyyn eettiseen ajattelun mallina. Eettistä kasvatusta toteutetaan kokopäiväpedagogiikkana, eli se sisältyy kaikkeen toimintaan, tietoisesti tai tiedostamattomana. Lapsen tulee kokea, että hänestä välitetään, hänen tarpeistaan huolehditaan ja häntä arvostetaan sekä kunnioitetaan. Ryhmän ilmapiirin tulee olla avoin ja turvallinen, jotta kaikki voivat esittää omia ajatuksiaan. Ryhmässä korostetaan hyvien tapojen merkitystä sekä oman ja toisen työn arvostamista. Leikin kautta lapsi oppii luontaisimmin eettisen ajattelun sääntöjä. Aikuiset tarttuvat rooleikissa näkyviin epäeettisiin leikkitekoihin hienovaraisen määrätietoisesti.

Jokaisessa yksikössä on laadittu suunnitelma kiusaamisen ehkäisemiseksi. Lisää kiusaamisen ehkäisystä varhaiskasvatuksessa löydät täältä.

Katsomuskasvatuksen lähtökohtana on tasa-arvoinen, hyväksyvä ja kunnioittava suhtautuminen ryhmän perheiden kulttuurisiin ja etnisiin tapoihin. Lasten puheeksi ottamat vakaumukselliset asiat käsitellään turvallisesti, lapsen ikä ja vanhempien toiveet huomioiden. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia, sekä uskonnottomuutta.

Lapselle annetaan mahdollisuus hiljentymiseen, ihmettelyyn, kyselyyn ja pohdintaan. Luontainen tapa tarkastella katsomuksia ovat vuoden keskeisimmät juhlat, joiden yhteydessä pohditaan, miksi ja miten niitä vietetään. Yhteistyötä voidaan tehdä seurakuntien kanssa.

Lapsen mielenkiintoa suunnataan menneeseen aikaan. Lapsen henkilökohtainen mennyt varhaiskasvatusaika on tallennettuna mm. kasvun kansioon, suljettuun blogiin tai muistitikulle. Niitä selailemalla lapsi pystyy palaamaan omaan historiaansa.

Perinteistä, menneistä ajoista ja tapahtumista lapsi saa tietoa vanhemmilta, isovanhemmilta ja muilta läheisiltä ihmisiltä. Varhaiskasvatuksessa keskustelun lähtökohtana voivat olla lasten kysymykset ja mielenkiinnon kohteet, historialliset sadut ja tarinat sekä retket esimerkiksi museoihin ja vanhoihin rakennuksiin. Menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta voidaan pohtia muun muassa roolileikkien, kirjojen, sadutuksen ja pelien avulla.

Mediasisällöt ruokkivat lapsen luontaisesti rikasta mielikuvitusta sekä tiedonhalua. Suojellinen näkökulma kiinnittää aikuisen huomion siihen, miten media on läsnä lapsen arjessa. Lapsen leikeissä median kautta tulleet hahmot ovat keskeisessä asemassa. Leikkejä havainnoiden kasvattajat saavat kosketuksen lapsen mediamaailmaan. Lapsen kriittinen medialukutaito kehittyä, kun pysähdytään pohtimaan, mikä on totta ja mikä tarua. Luonteva tapa median käytön ohjaukseen ovat lasten ja aikuisten yhdessä tekemät mediaesitykset. Yhteistyötä voidaan tehdä esimerkiksi kirjaston, elokuvateatterin ja paikallislehden kanssa.

4.5.4. Tutkin ja toimin ympäristössäni

*Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.*

*Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.*

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi

heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitetä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikojen havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävästä elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemuksen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävästä elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävästä elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävästä elämäntavan ylläpitämisestä.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja ja muita arjen teknologisia ratkaisuja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Tuu kato, mitä me löyvettiin!

Varhaiskasvatusvuosien aikana utelias, kyselevä ja tutkiva ja leikkivä lapsi oppii aikuisen tuella tekemään havaintoja ympäristöstään ja käyttämään havaintojensa työstämisessä yhä lisääntyviä käsitteitä. Kokopäiväpedagogiikan mahdollisuudet ovat läsnä jokaisessa päivän tilanteessa.

Matemaattinen ajattelu

Matemaattisen ajattelun perustana ovat lapsen kiinnostus, tutkiminen sekä havaintojen tekeminen. Jokapäiväisissä lähiympäristön arkisissa ja muuttuvissa tilanteissa lapsi oppii nimeämään esineitä ja asioita, antamaan niille erilaisia merkityksiä, luokittelemaan niitä koon, värin ja muodon mukaan, käyttämään paikkaa ja suuntaa ilmaisevia käsitteitä sekä ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita. Lasta kannustetaan etsimään ratkaisuja itse, yrityksille ja erehdyksille tilaa antaen. Onnistumisen kokemukset lujittavat lapsen myönteistä käsitystä itsestä.

Kieli on väline myös matemaattisten käsitteiden oppimisessa. Lukumääriin tutustutaan kokopäiväpedagogiikan hengessä. Esimerkiksi aikuisen käyttäessä monipuolisesti lukusanoja ja -jonoja arjen eri tilanteissa tuetaan lapsen matemaattisia valmiuksia.

Läsnä oleva aikuinen on herkkä huomaamaan lapsen aloitteita ja luomaan olosuhteet, jossa lapselle annetaan mahdollisuuksia tehdä matemaattisia oivalluksia leikin, laulujen, lorujen, kirjojen, liikunnan ja rakenteluleikkien kautta.

Askartelu eri materiaaleja käyttäen, käsityöt, muovailu, rakenteluleikit sekä leipominen ja ruuanvalmistus vahvistavat lapsen kykyä hahmottaa tilaa ja tasoja. Aikakäsitteitä tehdään tutuksi kuvitetun päiväjärjestyksen, viikonpäiväkalenterin ja vuodenaikakalenterin sekä tutusta ympäristöstä otettujen kuvien avulla. Pihaleikkien ja retkien lomassa lasta ohjataan tekemään havaintoja vuodenaikojen vaihteluista. Kun tekeminen on mukavaa ja siinä on huomioitu lapsen mielenkiinnon kohteet, oppimisesta tulee mielekäs kokemus.

Ympäristökasvatus

Kasvattajien tietoisuus ympäristökasvatuksen merkityksestä ja sen sisällyttäminen arjen toimintoihin antaa mahdollisuuden elää lasten kanssa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa.

Lapsi oppii luonnossa ja luonnosta tekemiensä havaintojen pohjalta. Paljon tutkittavaa ja pohdittavaa löytyy päiväkodin tai perhepäivähoitopaikan pihalta. Tuttu ympäristö luo turvallisuutta. Sotkamon kaunis luonto ja metsät mahdollistavat luontokokemusten saamisen, havaintojen tekemisen ja oppimisen. Ulkoillessa ja metsäretkillä lapset voivat havainnoida eläimiä ja niiden jälkiä. Lähimetsissä liikkuu esimerkiksi peuroja, kauriita, jäniksiä, rusakoita, piisameita, kettuja, lintuja ja oravia. Havaintoja tekevän, innostuneen aikuisen kanssa lapsi oppii tunnistamaan marjoja, kasveja ja hyönteisiä sekä pohtimaan luonnon ilmiötä.

Luonto tarjoaa lapselle paikan rauhoittua ja kokea esteettisiä elämyksiä. Retkipäivän alkuvaiheen kirkmailun jälkeen ollaan valmiita pysähtymään ja tekemään havaintoja kaikilla aisteilla.

Kasvattajien myönteinen asenne luontoa kohtaan siirtyy lapsiin. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii kunnioittamaan luontoa. Luontoa opitaan suojelemaan ja pitämään puhtaana. Lapsia opastetaan jätteiden kierrätyksessä ja lajittelussa, sähkön ja veden säästämisessä. Tavoitteena on saada kestävä kehityksen periaatteet osaksi varhaiskasvatuksen arkea. Jätteet lajitellaan. Jättemateriaaleja hyödynnetään leikeissä, ja erilaisissa kädentöissä mahdollisimman paljon. Jätteenlajittelusta löydät lisätietoa tästä. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestäväan elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestäväan elämäntavan ylläpitämisestä.

Varhaiskasvatus voi käyttää kestäväan kehityksen ohjelmia kasvatustyössään. Vihreä lippu on osa kansainvälistä Eco Schools -ohjelmaa. Myös Kestäväan Kehityksen -ohjelma on yksi osallistava työväline kestäväan kehityksen periaatteiden saamiseksi osaksi lasten arkea.

Teknologiakasvatus

Lapsen luontainen uteliaisuus eri kohteita ja laitteita kohtaan ja aikuisen kyky havaita lapsen kiinnostuksen kohteita antavat erinomaisen lähtökohdan teknologiakasvatukselle. Lapsen ajattelun kehittymistä tuetaan antamalla hänelle aikaa, etsiä vastauksia kysymyksiin ja tehdä päätelmiä. Lapsi oppii kokeilemalla erilaisten digitaalisten laitteiden ja sovellusten toimintaa ja tekemällä itse havaintoja niiden toimintaperiaatteista. Aikuisen avustuksella tutkitaan yhdessä arjen teknologiaa, sekä korostetaan koneiden ja laitteiden teknisesti turvallista käyttöä. Lisäksi lapsia ohjataan turvallisten digitaitojen omaksumiseen. Lasten kanssa pohditaan muun muassa sitä, mitä tietoja on turvallista julkaista.

Lapsen uusiin ideoihin tartutaan ja hänelle annetaan mahdollisuus toteuttaa niitä erilaisia materiaaleja hyödyntäen.

Teknologiaa käytetään yhä enemmän yhtenä oppimisen välineenä. Esimerkiksi tableteista ja muista digitaalisista laitteista löytyy lapsille suunnattuja sovelluksia, jotka opettavat laskemaan ja lukemaan.

4.5.5. Kasvan, liikun ja kehityksen oppimisen alueeseen sisältyvä liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä tavoitteita.

Kasvan, liikun ja kehityksen oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveille kasvuille, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikuntaa. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoiltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikojia tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenaikalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisien liikunnan ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

Kasvaa hujahan, liikahan ja topakoijun Sotkamossa

Lapsen perustarpeista huolehtiminen (uni, ravinto, hygienia) ja perusturvallisuuden luominen ovat tasapainoisen kasvun ja kehityksen lähtökohdat. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse,

sitä merkityksellisempi on tuttujen ja turvallisten aikuisten rooli tunteiden ja tilanteiden sanoittajana. Aidosti läsnä olevat ja lasten maailmasta kiinnostuneet aikuiset ovat toiminnan ytimessä. Luottamus, kiintymys ja hyvä, lämmin vuorovaikutus ovat kulmakiviä pienten lasten tasapainoisessa kasvussa ja kehityksessä ja myönteisen minäkuvan kehittämisessä. Syli, hoiva, lämpö ja kosketus ovat tärkeitä elementtejä luottamusta ja kiintymystä rakennettaessa.

Lapsen viesteihin (kehollisiin, sanattomiin, sanallisiin) ja tarpeisiin vastaava sensitiivinen aikuinen tuo lapselle kokemuksen turvallisuudesta ja osallisuudesta. Lapsi huomaa, että hänen viesteillään on merkitystä sekä hänen omalle hyvinvoinnilleen että ympäristössä tapahtuviin asioihin. Lapsi kokee tulleen huomatuksi ja tuntee itsensä kuulluksi, hyväksytyksi ja arvostetuksi omana itsenään.

Kokopäiväpedagogiikan mukaisesti kaikkien arjen tilanteiden merkitys korostuu lasten kanssa toimittaessa ja alle 3-vuotiaiden kanssa korostuvat erityisesti perushoitotilanteet. Lasten yksilölliset tarpeet huomioonottava ja hyvin organisoitu, mutta joustava päiväjärjestys, luovat lapsille rutiinit ja tuovat omalta osaltaan ennakoitavuutta ja turvallisuutta arkeen. Isommat lapset taas harjoittelevat joustavuutta ja yllättäviin tilanteisiin reagoimista. Pienten lasten kasvu ja kehitys on intensiivistä ja siten se asettaa erilaisia haasteita toiminnan suunnittelulle ja arvioinnille. Pedagogisen dokumentoinnin avulla lasten kehitys ja kiinnostuksen kohteet tulevat esille ja ne ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Liikuntakasvatus

Liikuntakasvatuksen tavoitteena on myönteisen suhteen luominen omaan kehoon ja myönteisen käsityksen muodostuminen itsestä liikkujana.

Liikkumista tapahtuu arjen monissa eri ympäristöissä ja tilanteissa, koska lapsille liikkuminen on luontainen tapa toimia. Itsenäisen liikkumisen avulla lapselle aukeaa kokonaan uusi maailma ja uusien asioiden kokeminen ja oppiminen mahdollistuvat. Lasten liikkuminen varhaiskasvatuksessa on tavoitteellista, päivittäistä ja monipuolista. Lapset liikkuvat arjessa sekä omatoimisesti että ohjattuna. Kokopäiväpedagogiikan näkökulmasta kaikkien arjen tilanteiden näkeminen liikuntataitojen harjoittamisen kannalta on tärkeää (kuvio 6). Lasten liikuntasuositus on kolme tuntia päivässä. Täältä löydät tarkempaa tietoa liikuntakasvatuksesta, aikuisen roolista ja vinkkejä liikuntakasvatuksen toteuttamiseen.

Liikkumiseen hyödynnetään erilaisia tiloja ja ympäristöjä sekä sisällä että ulkona (esimerkiksi lähiliikuntaalueet). Sotkamossa on erinomaiset mahdollisuudet harrastaa monipuolisesti liikuntaa eri vuodenaikoina. Monien urheiluseurojen tarjonta ja niiden kanssa tehtävä yhteistyö edesauttaa ja monipuolistaa liikunnan harrastamista.

Ruokakasvatus

Ravintokasvatusta toteutetaan lapsen ikävaiheen mukaisesti tukien itsenäistä ruokailua, terveellisiä ruokatottumuksia sekä hyviä ruokailutapoja. Kasvattajilla on kaikissa ikävaiheissa aktiivinen ja läsnä oleva rooli. Lapsia ohjataan kunnioittamaan ruokaa, ruokailutilannetta sekä rauhallista, myönteistä ja keskustelevaa ilmapiiriä ruokailutilanteen yhteydessä.

Lapsen ravitsemuksessa keskeisimpiä asioita ovat monipuolinen ruokavalio ja säännöllinen ruokarytmi. On tärkeää huolehtia, että lapsen energian ja ravinnon tarve täyttyy. Kasvattajat kannustavat lapsia maistamaan uusia makuja huomioiden lapsen yksilöllisyyden ja temperamentin. Lapsi tutustuu ruokaan kaikilla aisteillaan: maistellen, haistellen, tunnustellen ja kuunnellen. Varhaiskasvatuksessa lähestytään ruokakasvatusta Sapere-menetelmän avulla.

Ravintokasvatusta toteutetaan ruokailun lisäksi myös pienten työtehtävien ja siisteyskasvatuksen yhteydessä. Arjessa lapselle annetaan mahdollisuuksia pieniin työtehtäviin, joita voivat olla muun muassa kattaminen ja kasvisten, juuresten sekä hedelmien pilkkominen. Ruokakasvatuksessa huomioidaan esimerkiksi yrttien kasvattaminen ja luonnonantimien hyödyntäminen.

Lapset saavat varhaiskasvatuksessa kokemuksen yhdessä leipomisesta ja pääsevät osallisiksi ruoan valmistamisen riemusta. Toiminnan yhteydessä kasvatushenkilöstö syventää lasten käsitystä siitä mistä ruoka-aineet tulevat ja miten leivonta- tai ruoanlaittoprosessi etenee. Ruokakasvatuksen merkitys syvenee yhdessä tekemisen ilon myötä, samalla edistetään lähiruuan periaatetta.

Terveys ja turvallisuus

Terveyskasvatus edistää lapsen kokonaisvaltaista terveyttä, kasvua ja kehitystä. Lasta ohjataan ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen huolehtimaan fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta terveydestään. Varhaiskasvatuksessa luodaan iloinen, keskusteleva ja kannustava ilmapiiri. Kasvattajat huolehtivat siitä, että lasten yksilöllisyys huomioidaan ja heidän tarpeisiinsa vastataan ikä- ja kehitystason mukaisesti.

Lapsella on oikeus turvalliseen elämään, arvostavaan kohteluun ja koskemattomuuteen. Kasvattajat ohjaavat kunnioittavasti lasten ikätasoista uteliasuutta seksuaalisuuteen ja kehoon. Turvataitokasvatuksen avulla lapsi oppii taitoja joilla hän voi välttyä joutumasta kiusaamisen, alistamisen, väkivallan, houkuttelun, ahdistelun ja seksuaalisen hyväksikäytön tilanteisiin ja niihin joutuessaan osaa suojata itseään ja puolustaa rajojaan. Lapsilähtöisten ja toiminnallisten menetelmien avulla lapsen kanssa pohditaan, tutkitaan ja etsitään ratkaisuja keskustellen, leikkien, piirtäen ja puuhaillen. Yhteisen tekemisen kautta lapsi rohkaistuu kertomaan huolistaan ja häntä askarruttavista asioista. Tarkempaa tietoa terveys- ja turvallisuuskasvatuksesta sekä aikuisen roolista löydät täältä ja lasten kehosta ja turvataidoista täältä. Tämän linkin kautta pääset terveys- ja turvallisuuskasvatuksen toteuttamisen vinkkeihin.

4.6. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatustuksen mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä⁹⁴. Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

*Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielenään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.*

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä

⁹⁴ Varhaiskasvatustalaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 88–89 sekä viittomakielilaki (359/2015)

ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisu- ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä erilaisissa kasvatus- ja opetustilanteissa. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohdaksi on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuvaranto. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja opettelua ei tule rinnastaa varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5). Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

4.6.1. Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielinoppimisen herkkyyuskautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielellä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kieltenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikyllyn kaltaisia.

5. Lapsen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty⁹⁵. Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden. Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuksista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

5.1. Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä⁹⁶ on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivytyksettä. Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta, toimintatavoista ja arvioinnista päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi annettavan tuen vaikuttavuutta ja riittävyyttä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää yhteistyörakenteista, vastuista ja toimintatavoista liittyen huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä monialaiseen yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön osalta päätetään myös työnjako eri toimijoiden kanssa tuen järjestämisessä. Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää⁹⁷.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että lapsen oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkittamis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä toteutuu⁹⁸.

Päätöksen tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tekee varhaiskasvatuksen järjestämism vastuussa oleva kunta⁹⁹. Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan järjestämä varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta.

95 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

96 Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

97 Varhaiskasvatuslaki 15 d §

98 Varhaiskasvatuslaki 15 c §

99 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän¹⁰⁰ varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä¹⁰¹.

Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviansa ja vastuidensa mukaan.

Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla¹⁰². Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopettajan antama tuki voi olla lapsikohtaista ja/tai ryhmässä toteutettavaa opetusta¹⁰³. Tuki voi olla säännöllistä, osatai kokoaikaista. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai yhteisopettajuutena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa¹⁰⁴. Varhaiskasvatukseen opettajaksi ja/tai varhaiskasvatukseen erityisopettajaksi kelpoinen henkilö on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi voidaan tehdä yhteistyössä varhaiskasvatukseen opettajan ja/tai erityisopettajan kanssa¹⁰⁵. Lapsen edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia¹⁰⁶, joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatukseen opettaja toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä.

5.2. Yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea¹⁰⁷. Lapsen tuki edellyttää toimivia paikallisia yhteistyörakenteita ja yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä.

5.2.1. Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatukseen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan¹⁰⁸.

100 Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

101 Varhaiskasvatustalaki 15 b §

102 Varhaiskasvatustalaki 31 §

103 Varhaiskasvatustalaki 15 c §

104 Varhaiskasvatustalaki 15 d §

105 Varhaiskasvatustalaki 15 c §

106 Varhaiskasvatustalaki 35 ja 38 §

107 Varhaiskasvatustalaki 15 a §

108 Varhaiskasvatustalaki 15 d §, 4. momentti

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta¹⁰⁹. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä¹¹⁰.

5.2.2. Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvolan ja muiden sosiaalitoimen palvelujen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä¹¹¹.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun vastaavan tahon keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Eryistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

Lapsi voi vaikean vammaisuuden tai sairauden vuoksi tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta¹¹². Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä ja toteuttamisen vaihtoehtoista määrätään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa¹¹³.

5.3. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtavoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Lapselle määritellään sopivin tuen taso¹¹⁴ ja tuen muodot¹¹⁵ tuen antamisen periaatteiden mukaisesti, mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan¹¹⁶. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa niistä tukitoimista ja apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa. Tällaisia ovat esimerkiksi

---

109 Varhaiskasvatuslaki 40-41 §

110 Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88

111 Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

112 Oppivelvollisuuslaki (1214/2020) 2 § 3 momentti

113 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 5.5 Eryitynen tuki

114 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

115 Varhaiskasvatuslaki 15 b §

116 Varhaiskasvatuslaki 15 c §

- liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet tai
- lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen taso arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa¹¹⁷.

5.3.1. Yleinen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleistä tukea toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä tuen muodoista, esimerkiksi yksittäisistä pedagogisista ratkaisuista sekä tukitoimista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoista ja/tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista erityisopettajan antamaa tukea.

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöksen antamista, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki järjestetään varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä. Mahdollisista tukipalveluista, kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös¹¹⁸.

5.3.2. Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna tehostettuna tukena, kun yleinen tuki ei riitä. Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja se aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee sitä.

Lapsen tukea tehostetaan tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä tai niitä vahvistamalla. Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen muodoista. Oikea-aikaisesti annettu tehostettu tuki ennaltaehkäisee lapsen myöhempää tuen tarpeiden moninaistumista.

Lapsen mahdollista myöhempää diagnoosia tai kuntoutuksen aloittamista ei voida käyttää tuen saamisen ehtona¹¹⁹. Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹²⁰.

5.3.3. Erityinen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen

¹¹⁷ Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

¹¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹¹⁹ HE 148/2021 vp, s. 32

¹²⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla.

Lapsella on oikeus saada erityistä tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹²¹.

5.3.4. Tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti¹²². Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmetyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tukitoimet suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää **pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia** tuen muotoja.

Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa.

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärytmin luominen. Lapsen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat, kuvat tai erilaiset teknologiset ratkaisut. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä. Pedagogisiin tuen muotoihin kuuluvat myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi.

Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ensisijaisesti käyttää toimintatapoja, joissa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoittamiseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan¹²³. Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkittamis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pien- tai erityisryhmä voivat olla lapsen tarvitsemia rakenteellisia tuen muotoja.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon, hoivaan ja avustamiseen. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta.

Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito ei ole riippuvainen

121 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

122 Varhaiskasvatuslaki 15 b §

123 Varhaiskasvatuslaki 35 § 2 mom. ja 38 § 2 momentti

varhaiskasvatustalain mukaisesta tuen tasosta, vaan hoitoa annetaan tuen tasosta riippumatta lapsen tarpeen mukaan.

Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia, ja niissä käytetään paikallista ja tapauskohtaista harkintaa. Esimerkiksi lapsen apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää ja mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

5.4. Lapsen tuen arviointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla¹²⁴. Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Myös huoltaja, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö voi tehdä aloitteen.

Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina kunkin lapsen kohdalla, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen mielipide ja toivomukset huomioidaan ja huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä arvioitaessa tuen tarvetta, tukitoimenpiteitä ja toteuttamista¹²⁵.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen arviointiin tarpeen mukaan. Sosiaali- ja terveysviranomaiset osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä, jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

5.5. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan¹²⁶. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa¹²⁷. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen kirjataan ja tavoitteita muutetaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta mahdollinen tuki tulee yhteensovittaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tukitoimien ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi pitää sisällään kuvauksen tukitoimista, niiden vaikuttavuuden arvioinnista ja kehittämisestä sekä

¹²⁴ Varhaiskasvatustalain 15 a ja d §

¹²⁵ Varhaiskasvatustalain 15 d § ja 20 §

¹²⁶ Varhaiskasvatustalain 15 d § ja 23 §

¹²⁷ Varhaiskasvatustalain 15 d § ja 23 §

perustelut siitä, millaisista tuen toimista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua¹²⁸.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista. Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee arviointi huomioida annettaessa tehostetun tai erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti.

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat:

Pedagogiset tuen muodot

- varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärytmiin liittyvät ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.

Rakenteelliset tuen muodot

- tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön mitoitukseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- pien- tai erityisryhmä tai muu tarvittava ryhmämuoto
- varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.

Hoidolliset tuen muodot

- perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät
- terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.

Tuen vaikuttavuuden arviointi

- tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveystalvet, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta¹²⁹.

128 HE 148/2021 vp, s. 34

129 HE 148/2021 vp, s. 35

5.6. Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin¹³⁰. Hallintopäätösmenettelyssä noudatetaan hallintolakia. Ennen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa¹³¹. Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle¹³². Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämävastuussa oleva kunta, ja päätös on toistaiseksi voimassa. Päätökseen on liitettävä valitusosoitus, koska huoltaja voi hakea siihen muutosta valittamalla¹³³. Päätös on aina perusteltava¹³⁴. Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu¹³⁵.

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tuen muodoista
- varhaiskasvatuksen toimipaikasta
- tukipalveluista¹³⁶.

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, silloin tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös. Päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tukipalvelut¹³⁷.

Varhaiskasvatuslain piiriin kuuluvassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hallintopäätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta. Lapsen saadessa varhaiskasvatusta ostopalveluna hankitussa varhaiskasvatuksessa hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämävastuussa oleva kunta. Myös palvelusetelin myöntänyt kunta tekee tukea koskevan hallintopäätöksen¹³⁸.

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen esimerkiksi vuoroasumistilanteessa, hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Tällöin varhaiskasvatuksen järjestäjillä on velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä lapsen edun mukaisesti. Kukin toimija tekee hallintopäätöksen itse.

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveystalvveluista, kuten lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispaalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Lapsen tuen tarvetta, riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. luku 5.4). Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä.

---

130 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

131 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

132 HE 148/2021 vp, s. 35

133 Varhaiskasvatuslaki 62 §

134 Hallintolaki 34, 45 § 1 momentti, 47 § ja varhaiskasvatuslaki 15 a §

135 HE 148/2021 vp, s. 36

136 HE 148/2021 vp, s. 34

137 Varhaiskasvatuslaki 15 c ja e §

138 HE 148/2021 vp, s. 30

5.7. Paikallisesti päätettävät asiat

5.7.1. Sotkamolaesta aekasta tukkee

Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa. Tuki tulee tarjota oikea-aikaisesti, heti tuen tarpeen ilmettyä, yksilöllisesti ja lapsen tarpeiden mukaisesti. Näin ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä. Tuen järjestämisen lähtökohtana on lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden. Varhaiskasvatuksessa tulee olla valmiudet tunnistaa lapsen terveyttä ja hyvinvointia uhkaavat tekijät ja tarvittaessa puuttua niihin ennaltaehkäisevin keinoin. Tunnistamisen keinoja ovat muun muassa lapsen ja leikin havainnointi. Ennaltaehkäiseviä keinoja ovat esimerkiksi keskustelut huoltajien kanssa.

Lapsen kehityksen havainnointi, seuranta ja arviointi sekä yhdessä huoltajien kanssa pidettävät keskustelut todentavat lapsen kehityksen kulkua. Arjen tukitoimet annetaan ensisijaisesti omassa varhaiskasvatusryhmässä erilaisin joustavin järjestelyin, ellei tuen tarve edellytä tuen tarjoamista pienryhmissä. Yksilöllisempi varhaiskasvatus mahdollistuu päiväkotien integroiduissa pienryhmissä.

Kainuun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa on kuvattu lasten, nuorten ja lapsiperheiden tukeminen varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Suunnitelmassa on kuvattu myös ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen palvelukokonaisuus.

Lapsen tuen tarpeen havaitseminen, tuen suunnittelu, toteutus ja arviointi

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteutumisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan. Ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja (VO)/perhepäivähoidon esihenkilö ottaa yhteyttä varhaiskasvatuksen erityisopettajaan (VEO) huoltajaa ja päiväkodin johtajaa asiasta informoiden. VEO havainnoi ja arvioi lapsen tuen tarvetta ja mahdollisia jatkotoimenpiteitä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet käynnistetään välittömästi lapsen varhaiskasvatusryhmässä. Tuki suunnitellaan yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan, huoltajan ja tarvittaessa monialaisen verkoston kanssa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa tulkitsemis- ja avustajapalveluista sekä muista erityisistä apuvälineistä. Lapsikohtaisen ja ryhmäkohtaisen avustajan tarve arvioidaan yhteistyössä toimipaikan johtajan, ryhmän varhaiskasvatuksen opettajan sekä VEO:n kanssa. Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla.

Tuen tarvetta arvioidaan vähintään kerran toimikaudessa yhdessä huoltajien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa. Tuen tarpeen arviointiin tulee järjestäjän pyynnöstä osallistua sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoita, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää. VEO on tarvittaessa ohjaamassa lasta ja perhettä tuen, tutkimuksen ja kuntoutuksen piiriin.

Yhteistyö lapsen, huoltajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen aikana

Lasta koskevan huolen herätessä asiasta ollaan yhteydessä huoltajaan. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Parhaiten lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

Lapset osallistuvat yhteistyöhön kehityskauteensa sopivalla tavalla. Varhaiskasvatuksen henkilöstö havainnoi lasta, tuen toteuttamisessa hyödynnetään lapsen mielenkiinnon kohteita ja hänen mielipiteitään kuunnellaan. Yhteistyö huoltajien kanssa on keskeisessä osassa opetuksen

ja kasvatuksen järjestämisessä, jotta jokainen lapsi saa oman kehitystasonsa ja tarpeidensa mukaista opetusta, ohjausta ja tukea. Huoltajalla on ensisijainen vastuu lapsensa kasvatuksesta.

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Sitä toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyö tuen aikana rakentuu monialaisen verkoston kanssa. Varhaiskasvatuksen henkilöstö toimii yhteistyössä varhaiskasvatuksen erityisopettajan (VEO), sekä tarvittaessa perhekeskustiimin (neuvola, lapsiperheiden sosiaalipalvelut, terapeutit, psykologi) että erikoissairaanhoidon toimijoiden kanssa (Taulukko 5).

Yhtenä yhteistyön työkaluna on kutsua perheen ympärille tarvittavista toimijoista koostuva Varhaisen tuen tiimi, jossa lapsen ja perheen asioita voidaan luontevasti keskustella ja suunnitella mahdollisia jatkotoimenpiteitä tai tukitoimia perheen läsnäollessa. Tapaamisessa tarvittavat asiantuntijat voivat olla esim. konsultoivassa roolissa tai sitten suunnitella mahdollisia tukitoimia yhdessä perheen kanssa.

Vastuu huoltajien tukemisesta ja yhteistyöstä haasteellisissa asioissa on varhaiskasvatuksen henkilöstöllä. Toimintavuoden alussa toimipaikan johtaja tai VEO kertovat vanhempainilloissa tuen tasoista ja niiden keskeisistä periaatteista.

YHTEISTYÖTAHO	VASTUUT JA TYÖNJAKO	TUEN VAIKUTUSTEN SEURANTA JA ARVIOINTI
HUOLTAJAT	<ul style="list-style-type: none"> • ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta • varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen osallistuminen • mahdollistaa lapsen osallistumisen tutkimuksiin, arviointeihin ja kuntoutuksen toteutumiseen 	<ul style="list-style-type: none"> • varhaiskasvatussuunnitelman arviointiin osallistuminen • lapsen kasvun ja kehityksen seuraaminen
VO/ PERHEPÄIVÄHOIDON ESIHENKILÖ	<ul style="list-style-type: none"> • pedagoginen vastuu tuen suunnittelusta ja toteutuksesta • kutsuu koolle yhteistyötahot • vastaa asiakirjojen kirjaamisesta • yhteydenpito yhteistyötahoihin • vastuu yhteistyöstä 	<ul style="list-style-type: none"> • pedagoginen vastuu toteutuksesta, seurannasta ja arvioinnista • vastaa arvioinnin kirjaamisesta
TIIMI/ PERHEPÄIVÄHOITAJA	<ul style="list-style-type: none"> • osallistuu tuen tarpeen havainnointiin ja toteuttamiseen koulutuksensa, työnsä, erityisosaamisensa ja vastuidensa mukaisesti 	<ul style="list-style-type: none"> • tuen tarpeen havainnointi ja kirjaaminen
VEO	<p>kiertävä/laaja-alainen VEO:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ohjaa ja konsultoi henkilöstöä • antaa osa-aikaista erityisopetusta • ohjaa erityispedagogisten menetelmien käyttöä • informoi tutkimus- ja kuntoutusmahdollisuuksista • toimii puheenjohtajana monialaisissa tukipalaverissa <p>lisäksi ryhmässä toimiva VEO:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pedagoginen vastuu tuen suunnittelusta ja toteutuksesta • kutsuu koolle yhteistyötahot 	<p>kiertävä, laaja-alainen ja ryhmässä oleva VEO:</p> <ul style="list-style-type: none"> • havainnoi ja arvioi lapsen kasvun ja kehityksen tavoitteiden toteutumista • osallistuu erikoissairaanhoidon palautepalaveriin ja kuntoutuksen suunnittelun palaveriin huoltajien suostumuksella • pedagoginen vastuu seurannasta ja arvioinnista • tukee VO:aa asiakirjojen kirjaamisessa

	<ul style="list-style-type: none"> • tukee VO:aa asiakirjojen kirjaamisessa • yhteydenpito yhteistyötahoihin • yhteistyö vanhempien kanssa 	
TOIMIPAIKAN JOHTAJA/ PERHEPÄIVÄHOIDON ESIHENKILÖ	<ul style="list-style-type: none"> • vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta • vastaa henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla • huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa 	<ul style="list-style-type: none"> • huolehtii, että henkilöstö arvioi lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa vähintään kerran vuodessa • osallistuu tarvittaessa tuen palaveriin

NEUVOLA	<ul style="list-style-type: none"> • terveydenhoitajan/ neuvolalääkärin vuositarkastukset • tiedonsiirtolomake varhaiskasvatuksen ja neuvolan välillä • tarvittaessa tukipalavereissa mukana 	<ul style="list-style-type: none"> • Lene-arviointi ikäkausittain • tarvittaessa osallistuu tuki- palavereihin • lähetteet jatkotutkimuksiin
TERAPEUTIT	<ul style="list-style-type: none"> • arvioivat ja kuntouttavat lasta • osallistuvat tukipalavereihin • konsultoivat lapsen huoltajia ja varhaiskasvatuksen henkilökuntaa 	<ul style="list-style-type: none"> • arvioivat tuen tasoa ja kuntoutuksen tarvetta • tekevät suosituksia/ lähetteitä jatkotutkimuksiin
PERHENEUVOLA	<ul style="list-style-type: none"> • osallistuvat tukipalaveriin tarvittaessa • arvioivat ja kuntouttavat lasta • pyytävät havaintoja varhaiskasvatuksesta tutkimusten tueksi • havainnointikäynnit varhaiskasvatuksessa • konsultoivat lapsen huoltajia ja varhaiskasvatuksen henkilökuntaa 	<ul style="list-style-type: none"> • arvioivat tuen tarvetta • tekevät suosituksia jatkotutkimuksiin • antavat tutkimuspalautetta varhaiskasvatukseen vanhempien luvalla
ERIKOISSAIRAANHOITO Kehitysvammapoliklinikka Keskussairaalat	<ul style="list-style-type: none"> • arvioivat ja toteuttavat tarvittavaa tukea • osallistuvat tukipalavereihin • konsultoivat lapsen huoltajia ja varhaiskasvatuksen henkilökuntaa • diagnosointi • laativat kuntoutus- ja palvelusuunnitelmia 	<ul style="list-style-type: none"> • arvioivat tuen tarvetta • tekevät suosituksia jatkotutkimuksiin
LASTENSUOJELU	<ul style="list-style-type: none"> • kutsuvat koolle ensimmäisen yhteistyöpalaverin lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksen lastensuojelun tukitoimena • osallistuvat tukipalavereihin • arvioivat ja toteuttavat tarvittavaa tukea • konsultoivat lapsen huoltajia ja 	<ul style="list-style-type: none"> • ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta • lastensuojeluilmoitus • arvioivat tuen tarvetta

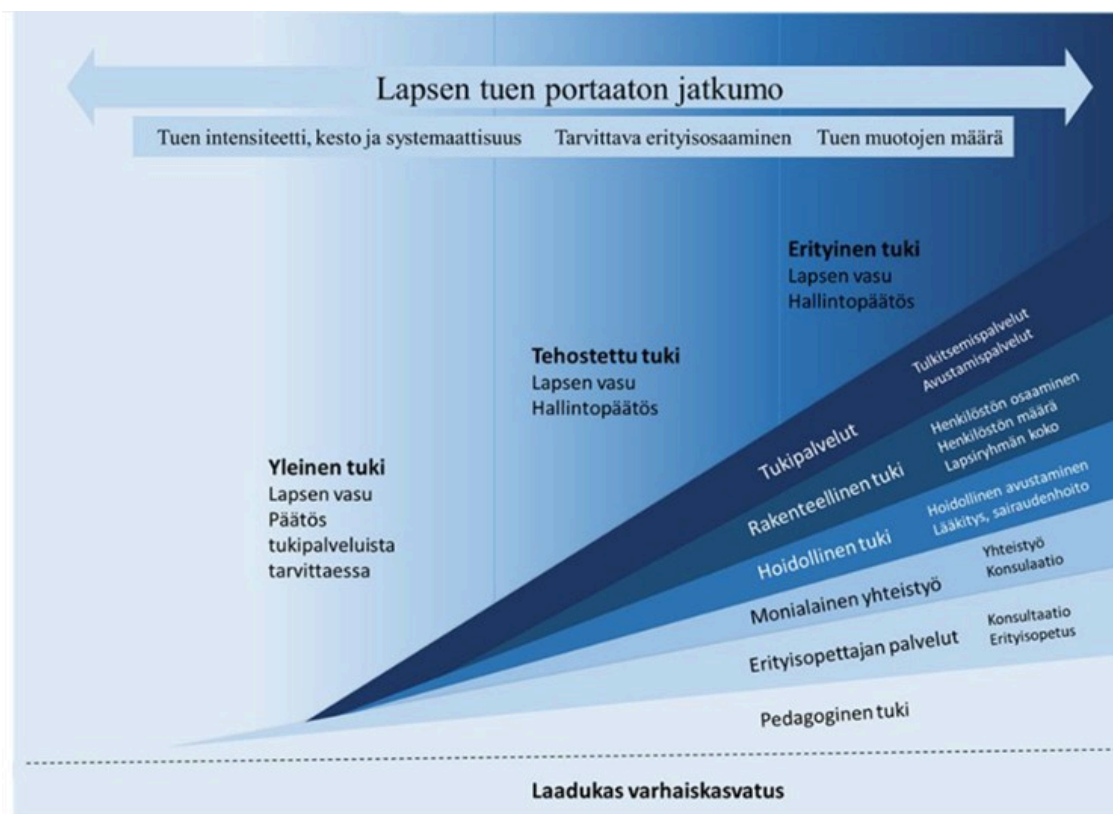
Taulukko 5. Yhteistyötahojen vastuut ja työnjako sekä tuen vaikutusten seuranta ja arviointi.

Tuen toteuttaminen Sotkamon varhaiskasvatuksessa

Riittävän varhaisella tuella pyritään ehkäisemään tuen tarpeen kasautumista, sekä vahvistamaan lapsen oppimisvalmiuksia. Sotkamossa lapsen tuki muodostuu kolmitasoisesti, ja se rakentuu lapsen arjen sisälle pedagogisina, rakenteellisina ja hoidollisina käytänteinä.

Tuki pohjautuu laadukkaaseen peruspedagogiikkaan, jonka toteutumista seurataan hyödyntäen "laadukkaan varhaiskasvatuksen tarkastuslistaa". Opettaja vastaa yhdessä tiimin kanssa tsekkauslistan täyttämisestä. Tsekkauslistan avulla todennetaan laadukkaan pedagogiikan toteutuminen ryhmässä. Laadukas peruspedagogiikka tukee jokaisen lapsen kehitystä ja oppimista ja antaa perustan tuen suunnittelulle.

Lapselle annettava tuki kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan, sisältäen alla kuvatut lapsikohtaiset tuen järjestämisen käytännöt.

Kuva 3. Heiskanen, Pyökkimies & Syrjämäki (2022). Lapsen tuen prosessi ja pedagoginen jatkumo. Teoksessa Heiskanen & Syrjämäki (2022). Pienet tuetut askeleet. Uudistuva tuki ja kehittyvät käytännöt varhaiskasvatuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Yleinen tuki

Jokaiselle varhaiskasvatuksessa olevalle lapselle laaditaan varhaiskasvatussuunnitelma yhdessä lapsen ja huoltajan kanssa. Jos lapsen kehityksessä, oppimisessa ja/tai hyvinvoinnissa ilmenee lisääntyntä tuen tarvetta, aloitetaan yleinen tuki. Lapselle annettava yleinen tuki on lyhytkestoista ja/tai yksittäisiä tukitoimia arjessa.

Varhaiskasvatuksen opettaja/perhepäivähoidon esimies kirjaa lapselle suunnitellut pedagogiset, rakenteelliset ja hoidolliset tuen muodot sekä tuen edellyttämän yhteistyön ja palvelut lapsen varhaiskasvatussuunnitelma -lomakkeeseen. Yleisen tuen toteuttamisesta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja ja tarvittaessa hän voi konsultoida varhaiskasvatuksen

erityisopettajaa. Tuki toteutetaan lapsen omassa varhaiskasvatusryhmässä. Tarvittaessa yleisen tuen suunnitteluun ja arviointiin voi pyytää muita yhteistyötahoja mukaan.

Tuen vaikuttavuutta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan vähintään kerran vuodessa. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen tulee kirjata ja tavoitteita muuttaa uutta tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmaan kirjataan, mikäli yleisen tuen tarve on päätynyt.

Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksen opettaja arvioi yhteistyössä huoltajien ja mahdollisten yhteistyötahojen kanssa lapsen tarvitseman tuen taso. Mikäli todetaan, että yleisen tuen tukitoimet eivät riitä, aloitetaan tehostettu tuki. Tehostettu tuki voidaan aloittaa ilman, että lapsi on saanut aikaisemmin yleistä tukea. Tehostetussa tuessa lapsi tarvitsee enemmän ja tiiviimpää tukea tai useita tuen muotoja. Arvioinnin ja sen pohjalta tapahtuvan tuen suunnittelun on hyvä perustua riittävän monialaiseen asiantuntemukseen. Tehostetun tuen aloittaminen arvioidaan yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan, huoltajan, varhaiskasvatuksen erityisopettajan sekä tarvittaessa monialaisen verkoston kanssa. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Lapsen tuen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

Varhaiskasvatuksen opettaja/perhepäivähoidon esimies kirjaa tehostetun tuen aloittamisen sekä lapsen tarvitseman tuen ja tukitoimenpiteet lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan huomioiden mahdolliset asiantuntijalausunnot. Tehostetun tuen toteuttamisesta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja ja tuen toteutukseen osallistuu lapsen varhaiskasvatusryhmän koko henkilöstö sekä varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Tukea toteutetaan pääsääntöisesti lapsen omassa varhaiskasvatusryhmässä.

Tuen toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan vähintään kerran vuodessa. Annetun tuen vaikuttavuutta tulee arvioida säännöllisesti, ja suunnitelmaa tulee muuttaa tarpeen mukaan. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen tulee kirjata ja tavoitteita muuttaa uutta tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tehostetun tuen tarve on päätynyt ja siirrytään yleiseen tai erityiseen tukeen. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen.

Perhepäivähoidossa käytetään perhepäivähoidon esimiehen ja VEO:n asiantuntijuutta tehostetun tuen vaiheessa. Mikäli arvioinneissa todetaan, että lapsi tulee tarvitsemaan kehitykseensä ja oppimiseensa erityistä tukea, pyritään lapselle tarjoamaan päiväkotipaikka.

Erityinen tuki

Erityistä tukea voidaan antaa lapsen vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyelmästä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Lapsi tarvitsee yleensä kokoaikaista, jatkuvaa ja yksilöllistä tukea. Arvioinnin ja sen pohjalta tapahtuvan tuen suunnittelun tulee perustua riittävän monialaiseen asiantuntemukseen. Erityisen tuen tarve arvioidaan ja tuki suunnitellaan yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan (VO), huoltajien, VEO:n ja tarvittaessa monialaisen verkoston kanssa. Erityistä tukea annetaan lapselle joko varhaiskasvatusryhmässä tai integroidussa ryhmässä.

Varhaiskasvatuksen opettaja /VEO kirjaa erityisen tuen aloittamisen sekä lapsen tarvitseman tuen ja tukitoimenpiteet lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Erityisen tuen toteutuksesta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja yhdessä varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa. Erityistä tukea toteutetaan yhdessä ryhmän henkilöstön ja monialaisten toimijoiden kanssa.

Erityisen tuen toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan aina vähintään kerran toimintakaudessa tai tuen tarpeen muuttuessa. Erityisen tuen vaikuttavuutta tulee arvioida riittävän monialaisesti ja tavoitteiden saavuttaminen tulee kirjata sekä tavoitteita muuttaa uutta tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos erityisen tuen tarve on päätynyt ja siirrytään tehostettuun tukeen. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen.

Pidennetty oppivelvollisuus

Erytisasiantuntijalausunnon saaneet lapset voivat tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta. Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen ja erityisen tuen päätökseen liittyvät käytännöt on kuvattu [Sotkamon kunnan esiopetus suunnitelmassa](#).

Tuen muodot

Sotkamossa lapsen tuen muodot suunnitellaan yksilöllisesti ja tuen tarpeen mukaisesti. Tuki voi koostua pedagogisista, rakenteellisista ja hoidollisista tukitoimista ja ne sisältyvät osaksi varhaiskasvatuksen laadukasta perustoimintaa. Tukitoimien pedagogisesta suunnittelusta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja yhdessä tiimin kanssa. Tukitoimet suunnitellaan lapsen edun mukaisesti ja siinä on huomioitava lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää. Myös apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää, mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

Tuki järjestetään lapselle heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa, pääasiassa lähikäytössä lapsen omassa ryhmässä. Tarvittaessa henkilöstöresurssia lisätään.

Henkilöstön lisäämistä arvioidaan lapsen edun, tuen tarpeen ja tason mukaan ryhmän opettajan, päiväkodinjohtajan ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan toimesta. Lopullisen päätöksen henkilöstön lisäresurssista tekee edellä mainittujen esityksestä kasvatusjohtaja.

Lapsen edun ja tuen tason vaatiessa tuki voidaan toteuttaa myös varhaiskasvatuksen integroidussa pienryhmässä. Lapsen tuen suunnittelun lähtökohtana on laadukas peruspedagogiikka. Yksilölliset tuen muodot kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tuen toteuttamisen lähtökohta on se, että lapsi voi saavuttaa ryhmässä varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet.

Lapsen tukea suunniteltaessa tarkastellaan toteutuvatko ryhmässä laadukkaan peruspedagogiikan menetelmät. Mikäli lapselle tarvitaan yksilöllisempää tuen suunnitelmaa, kirjataan varhaiskasvatussuunnitelmaan tuen muodoista tarkennetut menetelmät ja tavoitteet.

Suunnittelussa pedagogiset tavoitteet konkretisoidaan selkeiksi ja toiminnallisiksi, pieniksi "askeliksi", joiden saavuttamista on helppo arvioida.

Laadukas peruspedagogiikka on muun muassa:

Varhaiskasvatustoiminta on suunnitelmallista, osallisuuden mahdollistavaa.

Havainnointi, dokumentointi ja arviointimenetelmät käytössä.

Tiimityön osaaminen, ymmärrys perustehtävästä, työtehtävien priorisointi.

Kuvitettu päiväjärjestys, toimintojen rytmittäminen ja yhdessä sovitut säännöt.

Selkeät leikki- ja toimintatilat.

Johdonmukainen ja turvallisuutta lisäävä toimintarutiini.

Pienryhmätoiminta.

Pedagoginen sensitiivisyys: lapsen lempeä kohtelu, lapsen osallisuuden ja leikin mahdollistaminen, aito/kiireetön läsnäolo, kunnioittava ja kannustava, ratkaisukeskeinen vuorovaikutustapa.

Huoltajien arvostava kohtaaminen ja vastavuoroinen yhteistyö.

Monialaisen yhteistyön hyödyntäminen.

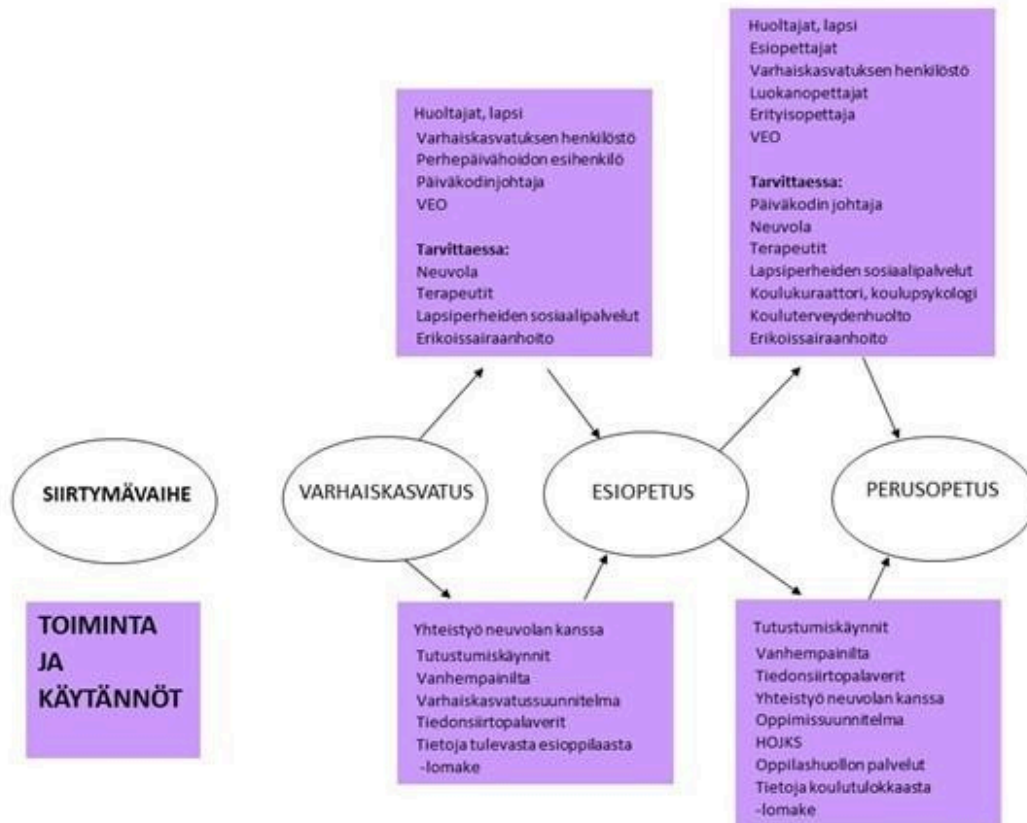
Pedagogiset tuen muodot	Rakenteelliset tuen muodot	Hoidolliset tuen muodot
<ul style="list-style-type: none"> Varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi Tuen toteutus ensisijaisesti osana vertaisryhmää Erytispedagogiset menetelmät tarvittaessa yksilöllisesti tai pienryhmässä Turvaa tuovat toistuvat toiminnot Selkeä ja ennakoitava päivärhythmi Sensitiiviset vuorovaikutus- ja kommunikointitavat; kuvat, viittomat, teknologiset ratkaisut Henkilöstön yhteiset ja johdonmukaiset pedagogiset ja erityispedagogiset työtavat ja menetelmät	<ul style="list-style-type: none"> Henkilöstön osaamisen, tuen tarpeen havaitsemisen, toteuttamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen Ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoittamiseen ja/tai erityisopettajan palveluihin liittyvät ratkaisut Tulkitsemis- ja avustamispalvelut Apuvälineiden käyttäminen Esteettömyyden huomioiminen Pien- tai erityisryhmä	<ul style="list-style-type: none"> Menetelmät ja toimintatavat lapsen hoitoon, hoivaan ja avustamiseen Hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden ohjaus ja konsultointi Hoidolliset tuen muodot kuuluvat kaikille tuen tasoille

Taulukko 6. Laadukas peruspedagogiikka ja tuen muodot

Toiminta siirtymävaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt

Jos lapsi siirtyy toisen varhaiskasvatuksen järjestäjän järjestämään varhaiskasvatukseen tai perusopetuslain mukaiseen esiopetukseen tai perusopetukseen, aikaisemman varhaiskasvatuksen järjestäjän on salassapitosäännösten estämättä viipymättä toimitettava lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot uudelle varhaiskasvatuksen järjestäjälle taikka varhaiskasvatuksen ja opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot esiopetuksen tai perusopetuksen järjestäjälle.

Sotkamon varhaiskasvatuksen toimintamalli siirtymävaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt varhaiskasvatuksen aikana ja siirryttäessä esiopetukseen on kuvattu kuvassa 4.

Kuva 4. Toiminta siirtymävaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt.

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja näissä perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatustalain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatustalain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹³⁹. Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnustetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

7.1. Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen¹⁴⁰. Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista.

Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskeissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti¹⁴¹. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä- ja yksikötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa¹⁴². Järjestäjä- ja yksikötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin¹⁴³.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt. Lapsen tuen (luku 5) toteutuminen on keskeinen arvioinnin kohde.

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen tuen arviointi sisältyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, ovat paikallisesti päätettävät asiat ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisessa sekä sen arvioinnin suunnittelussa ja toteuttamisessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkistaa

139 Varhaiskasvatustalain 24 §

140 Varhaiskasvatustalain 24 §

141 Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 §

142 Varhaiskasvatustalain 24 §

143 Varhaiskasvatustalain 20 §

varhaiskasvatussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

7.2. Paikallisesti päätettävät asiat

7.2.1. Toiminnan arviointi ja ejistäminen Sotkamon varhaiskasvatuksessa

Sotkamon Kuntavasun ja sen toteuttamisen arviointi- ja kehittämissuunnitelmaa on lähdetty hahmottamaan kokoamalla tietoa tämänhetkisistä arviointikäytännöistä.

Kuva 5. Sotkamon varhaiskasvatuksen arvioinnin kehittämistä ohjaavat kysymykset.

Varhaiskasvatussuunnitelman kuntatasoisen arviointi- ja kehittämissuunnitelman laadinnassa huomioidaan Opetushallituksen linjaus varhaiskasvatuksen kehittämisen painopisteiksi:

- Varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutuminen
- Varhaiskasvatus osana elinikäisen kasvun ja oppimisen polkua
- Varhaiskasvatuksen yhdenvertainen toteutuminen
- Toimintakulttuurin kehittäminen
- Lasten ja huoltajien osallisuuden ja vaikuttamisen lisääminen
- Monialaisen yhteistyön rakenteiden luominen
- Ammatillisen osaamisen vahvistaminen
- Pedagogiikan painottuminen – Vasu pedagogisena työvälineenä
- Varhaiskasvatuksen laadun jäsentäminen sekä arviointi ja kehittäminen
- Lapsen oikeus laadukkaaseen varhaiskasvatukseen

Varhaiskasvatuksen järjestäjä (= sivistystoimen lautakunta) seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Sivistystoimen lautakunta päättää järjestäjä- ja yksikötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. *Kansallisen koulutuksen arviointikeskus (Karvi)* laatii paikallisen varhaiskasvatuksen itsearviointia varten välineitä ja tulee myös kouluttamaan varhaiskasvatuksen järjestäjiä niiden käyttöön. Arvioinnissa saatuja tietoja hyödynnetään varhaiskasvatuspalvelujen johtamisessa ja kehittämisessä.

Arviointi kohdistuu Sotkamossa kolmelle eri tasolle: järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötasolle. Järjestäjätason arvioinnissa hyödynnetään kansallisia arviointituloksia sekä koko varhaiskasvatusta koskevia palautekyselyjä ja yksiköissä nousevia arviointituloksia. Toimintakaudeksi laaditaan arviointisuunnitelma, jossa määritellään koko varhaiskasvatusta koskeva kehittämiskohde ja tavoitteet yksikötason arvioinnille. Koko varhaiskasvatusta koskevaa arviointia ja kehittämistä varten järjestetään VAKA-iltoja, joiden sisällöt ja järjestämistavat määritellään arviointisuunnitelmassa. Järjestäjätason arvioinnin suunnittelusta ja toteutuksesta vastaa varhaiskasvatuksen laaturyhmä. Arviointisuunnitelmassa huomioidaan eri toimintamuodot. Tärkeimmät arviointitulokset julkaistaan ja esitellään kuntapäätäjille.

Esihenkilöt ovat avainasemassa yhdistäessään varhaiskasvatuksen, oman yksikön ja ryhmien sekä jokaisen työntekijän kehittämistavoitteet johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Kehittäminen perustetaan arviointiin, jonka tulee olla monitasoista: henkilöstön toteuttamaa eritasoista arviointia täydentävät lapset, huoltajat ja yhteistyökumppanit. Esihenkilöt arvioivat yhdessä varhaiskasvatuksen erityisopettajien kanssa lapsen tuen tasapuolista toteutumista.

Yksikötasolla päiväkodeissa arvioinnista vastaa pedagoginen tiimi (= pedatiimi, joka muodostuu yksikön johtajasta, varhaiskasvatuksen opettajista ja varhaiskasvatuksen erityisopettajista). Se jakaa arviointitehtävät ja kokoaa tehtävistä koosteet yksikkö- ja järjestäjätason kehittämisen tueksi. Tiimien kuukauden viimeinen tiimipalaveri on varattu arviointia varten. Arviointi- ja kehittämistyössä hyödynnetään varhaiskasvatuksessa toteutettua pedagogista dokumentointia, sillä sen avulla saadaan näkyväksi asioita, joiden esilletuominen olisi muilla keinoilla vaikeaa. Tarkempi aikataulu ja sisällöt on määritelty varhaiskasvatuksen arviointisuunnitelmassa.

Ryhmätasolla päiväkodeissa toiminnan arviointia tehdään tiimisopimukseen ja ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaan (ryhmävasu) kirjattujen asioiden toteutumisen pohjalta. Tiimi arvioi omaa toimintaansa viikottaisessa tiimipalaverissaan ja esihenkilö käy jokaisen tiimin kanssa toimintavuoden keväällä palautekeskustelun, jossa arvioidaan kyseessä oleviin asiakirjoihin kirjattujen asioiden toteutumista.

Perhepäivähoidossa lasten toiminnan suunnittelu ja arviointi toteutetaan esihenkilön kanssa.

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Ennen huoltajien kanssa käytävää lapsen varhaiskasvatussuunnitelman arviointikeskustelua tiimi käy yhteiskeskustelun siitä, miten hyvin toiminnalla ja toimintaympäristön järjestelyillä on pystytty vastaamaan kyseisen lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman arviointi on myös osa lapsen tuen arviointia.

Lapsen saamaa tukea arvioidaan vähintään kerran vuodessa ja aina tilanteen tai tavoitteiden muuttuessa. Lapsen tuen arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettaja ja tarvittaessa varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvuissa 1 ja 5.